

TINA GUDRUN JENSEN
**NABOSKAB I
MULTIETNISCHE
BOLIGOMRÅDER**

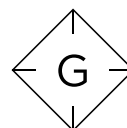
**TINA GUDRUN JENSEN,
KØBENHAVN 2016**

LEKTØR:
**LOUISE GLERUP ANER,
PROFESSIONSHØJSKOLEN METROPOL**

FOTOS OG LAYOUT:
GEMEINSCHAFT

TAK TIL REALDANIA

BOLIG*socialnet*

GEMEINSCHAFT

INDHOLD

RESUMÉ	4
INTRODUKTION	7
Forskningsprojektet	
Bogens indhold	
KAPITEL 1. PERSPEKTIVER PÅ NABOSKAB I MULTIETNISKE BOLIGOMRÅDER	11
Det byplanspolitiske perspektiv over for det levede hverdagsliv	
Forskellige perspektiver på sted	
Social kapital og social sammenhængskraft	
Perspektiver på naboskab	
Sammenfatning	
KAPITEL 2. OM AT LEVE I ET MULTIETNISK BOLIGOMRÅDE	19
Identiteter og relationer	
Kultursnak	
Den normale forskellighed	
KAPITEL 3. HVERDAGENS NABOSKABSFORMER	31
Teorier om naboskab	
Fortællinger om naboskab	
Naboskabspraksisser: betydningen af de små ting	
Naboskab som en “forbindelse”	
Sammenfatning	
KAPITEL 4. FORHOLDET MELLEM FYSISKE OMGIVELSER OG SOCIALE RELATIONER	43
Stedets betydning	
Forskning om fysiske omgivelser og sociale relationer	
Stedets muligheder	
Beboelsespraksisser og kontakt	
Sammenfatning	
KAPITEL 5. OM INTERETNISKE RELATIONER OG HVERDAGSLIV	53
Forskning i at dele byrum “på tværs”	
En relation over en altan	
Civilitet og mikrointegration	
Hverdagspraksissers virkningsfuldhed	
Sammenfatning	
KONKLUSION	61
APPENDIKS: PERSPEKTIVER I ARBEJDE MED MULTIETNISKE BOLIGOMRÅDER	64
LITTERATUR	66

RESUMÉ

Multietniske sociale boligområder beskrives ofte som “udsatte”, “belastede” og “ghettoiserede”, og naboskabet af ringe kvalitet. På baggrund af en formodning om manglende interaktion mellem beboere med forskellige sociale og etniske baggrunde har byplanspolitiske tiltag ofte fokus på løsningsforslag som “social blanding” og “kontakt”. Samtidig er der lidt viden om, hvordan det står til med de sociale relationer i blandede boligområder.

Denne bog søger at besvare det ofte stillede spørgsmål om, hvordan man kan leve sammen på tværs af forskelle. Hvad skal der til, og hvad indebærer det? Hvilken rolle spiller det at dele sted og hverdagsliv for opretholdelsen af gode naboskabsrelationer? Denne bog handler om de relationer, der er mellem mennesker med forskellige baggrunde, i multietniske boligområder, og det naboskab, der er her.

Bogen bidrager med ny empirisk og teoretisk viden om, hvad det vil sige at leve sammen i et multietnisk boligområde. Bogen er et resultat af et forskningsprojekt om interetniske naboskabsrelationer, som er del af et større forskningsprojekt om “social sammenhængskraft og etnisk diversitet” (SOCED), og er baseret på et etnografisk feltarbejde, udført i 2010 og 2011, i et multietnisk socialt boligområde i København, i bogen kaldet Grønnevang. Feltarbejdet omfattede deltagerobservation rundt omkring i boligområdet, kvalitative interview og fokusgruppeinterview med i alt 54 beboere mellem 16 og 77 år med forskellige etniske, sociale, religiøse, uddannelses- og jobmæssige baggrunde, og desuden en lang række samtaler og hjemmebesøg.

Bogens fem kapitler introducerer forskellige perspektiver på naboskab i multietniske boligområder, beskriver betydningen af kulturel forskellighed, hverdagens naboskabsformer, forholdet mellem fysiske omgivelser og sociale relationer og runder af med nogle betragtninger over interetniske relationer og hverdagsliv. Bogen har desuden en konklusion og et appendiks, der er møntet på boligsociale aktører og omhandler perspektiver i arbejde med multietniske boligområder.

Bogen indleder med at påpege et skel mellem politisk liv, i form af lovgivning om by- og boligliv, indvandring og integration, og det hverdagsliv, som mennesker med forskellige baggrunde deler med hinanden. Politisk liv og hverdagsliv udgør henholdsvis et eksternt makroperspektiv og et internt mikroperspektiv. Eksterne perspektiver på steder er ofte problemfokuserende i modsætning til beboeres interne perspektiver, som er knyttet til deres fornemmelser og oplevelser af stedet. En ofte udtrykt bekymring i politisk liv og visse forskningsgrene er fx, at etnisk diversitet er en trussel mod de sociale

kapital og sociale sammenhængskraft i et boligområde. Dette perspektiv er også at finde i mange kvantitative naboskabsundersøgelser, som ofte tegner et trist billede af naboskabet i multietniske boligområder. Bogen påpeger, at der er et behov for en dybere forståelse af livet i multietniske boligområder, som tager udgangspunkt i beboeres fortællinger og praksisser. Således søger bogen at åbne op for en kvalitativ tilgang til naboskab, som kommer nærmere den hverdagslige virkelighed i boligområder.

Bogen viser, at beboere i multietniske boligområder har tendens til at kategorisere hinanden i forhold til etnicitet og kultur. Først og fremmest forekommer en skelnen mellem at tilhøre enten den etniske majoritet eller de etniske minoriteter, som afspejler nogle herskende diskurser om “os” og “dem” som adskilte grupper. Forestillingen om adskilthed går igen i de måder, beboere omtaler relationer mellem beboere med forskellige etniske baggrunde på. Samtidig med at beboere udviser en tilbøjelighed til at udtrykke forskellige stereotyper om hinanden, giver det at dele boligområde med mennesker med andre baggrunde dem også nogle indsigter, som får dem til at stille spørgsmål ved disse stereotyper. Derudover er kulturel forskellighed ikke noget, der optager beboere som noget særligt ud over som et træk ved deres boligområde. Livet i multietniske boligområder er snarere præget af “hverdagsmultikulturalisme”, som handler om, hvordan man konkret lever sammen og omgås hinanden i hverdagens sociale rum.

Bogen viser, at naboskabet først og fremmest er forankret i den hverdagslige praksis. Naboskabet hviler ikke på stærke gensidige følelser og sympati, og for beboere er det vigtigt at opretholde et skel mellem privatliv og offentligt liv i boligområdet samt en distance til deres naboer for at undgå at blive invaderet af dem. Beboere betoner svage og overfladiske frem for stærke, personlige og forpligtende naboskabsrelationer. Tillid er fx ikke noget, de umiddelbart forbinder med det at være naboer, men snarere med det at være venner; dog udtrykker de på andre måder en praksis om tillid, fx ved at opbevare hinandens nøgler. Naboskab er således grundlæggende et praktisk forhold, som indebærer, at de sociale relationer betinges af selve stedet og dets fysiske forhold. På denne måde udgør naboskabet først og fremmest en forbindelse, en fornemmelse af fællesskab, der opstår ud af de daglige møder. Naboskabspraksisser har ofte stor betydning, selvom beboere ikke tillægger dem en sådan. Gennem handlinger som at hilse, sludre, hjælpe og udveksle består hverdagslivet i boligområdet af virksomme sociale relationer.

Bogen behandler forholdet mellem fysiske omgivelser og sociale relationer. Forskellige steder lægger op til forskellige former for kontakt; et boligområde forekommer især at indebære samleven og samarbejde. Med udgangspunkt i nyere antropologisk litteratur angiver bogen en model for en analyse af steders kapacitet til at virke og fungere. Desuden beskrives praksisser for beboeres bevægelser i boligområdets udesteder og fællesrum, hvor kontakt til andre beboere kan opstå. Overgange mellem private og offentlige rum har særligt potentiale til at virke som bufferzoner for kontakt. Også forskellige sanseoplevelser kan medvirke til at bibringe en oplevelse af delagtighed i hinandens liv.

Bogen beskriver videre de former for kontakt, der opstår ud af at dele boligområde med beboere med forskellige etniske baggrunde. Bogen viser, at kontakt mellem beboere med forskellige etniske baggrunde kan føre til praktiseringer af gensidighed, samt at personer, som man ofte opfatter som “abstrakte andre”, i interaktionen bliver til konkrete personer, man har en relation til i hverdagen. En sådan relation handler først og fremmest om måder at omgås hinanden på ved at dele sted, som vid-

ner om en form for samarbejde. Den kontakt, der opstår her, har præg af tilvænnede adfærdsformer, som opstår ud af hverdagslivets forskellige rutinerede praksisser og ureflekterede møder. Dette udgør også en form for mikrointegration baseret på evnen til at dele sted og samtidig bekræfte hinandens tilstedeværelse.

INTRODUKTION

Denne bog handler om naboskab blandt beboere med forskellige etniske baggrunde, som lever sammen i et boligområde. Et sådant boligområde omtales som “multietnisk”, når andelen af personer med etnisk minoritetsbaggrund, som bor der, er over 40 procent (Skifter Andersen 2006). Bogen bidrager med ny empirisk og teoretisk viden om, hvad det vil sige at leve sammen i et multietnisk boligområde, med fokus på sammenhængen mellem sted, rum, hverdagsliv og sociale relationer.

Multi-etniske eller “blandede” boligområder er ofte sociale boligområder, der har været præget af en tiltagende fraflytning af beboere med etnisk majoritetsbaggrund og en samtidig tilflytning af personer med indvandrer- eller flygtningebaggrund. Fra byplanspolitisk hold har der længe været en del opmærksomhed på social ubalance og etnisk segregering som nogle af de centrale problemstillinger i disse boligområder. Boligområderne beskrives ofte som “udsatte” og “belastede” på grund af den forøgede tilflytning af etniske minoritetsbeboere samt beboere, der er på sociale ydelser på grund af arbejdsløshed og sygdom. I de seneste to årtier har der været et fokus på “ghettoisering”, hvilket ofte bruges om disse boligområder som en samlet term for problemer som segregering og social isolation (Pløger 2004). Desuden er der nogle dominerende antagelser om, at naboskabet i multi-etniske boligområder er ringe. Dette fremføres ofte under henvisning til, at der i disse boligområder er en mangel på “social kapital” og “social sammenhængskraft”, hvilket tærer på de gode sociale relationer og tilliden. På baggrund af en bekymring om manglende interaktion og relationer mellem beboere med forskellige sociale og etniske baggrunde har byplanspolitiske tiltag haft fokus på løsningsforslag som “social blanding” og “kontakt” i form af forskellige boligsociale projekter og aktiviteter. Samtidig er der meget lidt viden om, hvordan det står til med de sociale relationer i blandede boligområder. Det byplanspolitiske blik fanger sjældent hverdagens levede liv i disse boligområder. I såvel den offentlige debat som i forskningen om indvandring og integration i byrum i Danmark er de sociale hverdagspraksisser, som beboere med forskellige baggrunde deler med hinanden, bl.a. som naboer, et overset emne.

Denne bog dykker direkte ned i dette oversete emne. Det er et emne, der desuden altid har været relevant i forhold til indvandring og integration, og som i disse tider er højaktuelt med den seneste flygtningestrøm og de deraf følgende diskussioner om, hvor indvandrere og flygtninge må og skal bo. Det er ikke mindst relevant i forhold til emner som lokale fællesskaber og den sociale sammenhængskraft, som prioriteres i disse år (Socialt Udviklingscenter SUS et al. 2015).

Denne bog argumenterer for, at det at bo i et multietnisk boligområde rummer mindre drama, end mange fortællinger lader forstå. Vores fokus på disse boligområder er ofte centreret om spørgsmål om kulturforskelle og kulturkonflikter, hvilket gør os blinde over for de dagligdags former for kontakt mellem mennesker med forskellige baggrunde, der også findes. Med fokus på det at dele hverdagsliv og sted viser bogen de former for sociale relationer, der kan opstå heraf, og at det at dele steder i sig selv kan medvirke til at fremme relationer. Hermed peger bogen på den indre styrke og robusthed, som disse boligområder også rummer.

Bogen søger at besvare det ofte stillede spørgsmål om, hvordan man kan leve sammen på tværs af forskelle. Hvad skal der til, og hvad indebærer det? Hvilken rolle spiller det at dele sted og hverdagsliv for opretholdelsen af gode naboskabsrelationer?

Bogen er først og fremmest henvendt til forskellige praktikere på området, fx inden for det boligsociale område, byplanlægning, arkitektur og lokale og nationale politikområder.

FORSKNINGSPROJEKTET

Bogen er et resultat af et forskningsprojekt om interetniske naboskabsrelationer, som er del af en forskningsalliance om "social sammenhængskraft og etnisk diversitet" (SOCED) med særligt fokus på København, der blev udført 2010-2015 med støtte fra Det Strategiske Forskningsråd. Denne bog er blevet til med støtte fra Realdania.

Bogen er baseret på et etnografisk feltarbejde udført fra februar til august 2010 og efteråret 2011 i et multietnisk socialt boligområde i København, som her går under navnet Grønnevang. Det beboes af omkring 50 procent etniske danskere og 50 procent etniske minoriteter. Af de forskellige anvendte kvalitative metoder var deltagerobservation den mest fremtrædende. Deltagerobservationen omfattede de forskellige aktiviteter, der foregik i boligområdet og dets forskellige offentlige steder som fx legepladsen, gangstierne, vaskekælderen og andre fællesrum. Her var det muligt at observere beboernes interaktioner og praktiseringer af naboskab. Desuden omfattede feltarbejdet 34 individuelle interview samt en lang række samtaler med og hjemmebesøg hos beboere i forskellige aldersgrupper mellem 16 og 77 år, med forskellige etniske, sociale, religiøse, uddannelses- og jobmæssige baggrunde og med vidt forskellige livshistorier. Herudover blev der udført fire fokusgruppeinterview med til sammen 20 deltagere: med en gruppe af kvindelige beboere med forskellige baggrunde, en gruppe af mandlige beboere med forskellige baggrunde samt en gruppe af tyrkisktalende kvinder og en gruppe af arabisktalende kvinde (sidstnævnte interview blev udført med arabisk tolk). Til de forskellige interview var udarbejdet en interviewguide, som var struktureret om emner som beboernes oplevelse af og brug af stedet, deres naboskabsrelationer, deres oplevelse af at bo i et multietnisk boligområde og deres syn på indvandring og integration.

Dette empiriske materiale er blevet analyseret på baggrund af antropologisk, sociologisk og geografisk forskning om interetniske relationer i hverdagsliv i by- og boligområder. Der er her tale om overvejende international forskning af nyere dato, hvoraf en del er blevet til over det seneste årti. Et sigte med bogen er at formidle denne litteratur og dens anvendelighed i en dansk kontekst.

BOGENS INDHOLD

Bogens problemstilling og tema relaterer sig til emner som sted og rum, forskellighed, hverdagsliv og naboskab, som er gennemgående i denne bog. Ud fra empiriske cases og forskningslitteratur behandler bogens fem kapitler emner som kulturel og etnisk forskellighed, forholdet mellem fysiske omgivelser og sociale relationer, naboskab og hverdagsliv.

Kapitel 1 om perspektiver på naboskab i multietniske boligområder søger at skabe en ramme for forståelse af naboskab og hverdagsliv i multietniske boligområder med udgangspunkt i temaer og problemstillinger, der ofte rejses i den offentlige debat og i forskning, og som handler om social kapital, sammenhængskraft og etnisk forskellighed. Kapitlet præsenterer desuden den kvalitative metodes bidrag til studiet af naboskab.

Kapitel 2 om at leve i et multietnisk boligområde tager afsæt i spørgsmålet om, hvordan man kan leve sammen på tværs af forskelle. Kapitlet beskriver de identiteter, beboere kan tillægge hinanden på baggrund af etnicitet, hvordan de italesætter relationerne mellem etniske grupper, og hvordan deres tale forholder sig til kultur og forskellighed.

Kapitel 3 om hverdagens naboskabsformer tager udgangspunkt i en forståelse af naboskabet som noget, der konstant balancerer mellem nærhed og afstand. Kapitlet omhandler beboeres forestillinger om naboskabsrelationer og deres forskellige praktiseringer af naboskab.

Kapitel 4 handler om forholdet mellem fysiske omgivelser og sociale relationer og har udgangspunkt i nyere litteratur om hverdagsliv og forholdet mellem mennesker og deres fysiske og materielle omgivelser. Kapitlet beskriver de muligheder for socialt liv, boligområdets udformning kan lægge op til.

Kapitel 5 om interetniske relationer og hverdagsliv indkredser de forskellige former for hverdagskontakt, der kan opstå ud af at dele boligområde og hverdag med mange forskellige mennesker. Kapitlet illustrerer de muligheder og begrænsninger, der kan være i de forskellige former for kontakt, som opstår mellem naboer med forskellig etnisk baggrund.

KAPITEL 1.

PERSPEKTIVER PÅ NABOSKAB I MULTIETNISKE BOLIGOMRÅDER

Formålet med dette kapitel er at skabe en ramme, der kan illustrere de forskellige måder, som naboskab i multietniske boligområder begrebsliggøres på. Udgangspunktet herfor er de forskellige både store og små perspektiver på emnet. Naboskab i multietniske boligområder rejser en lang række spørgsmål: Hvordan adskiller de byplanspolitiske og forskningsmæssige perspektiver på multietniske boligområder sig fra beboeres oplevelse og hverdagsliv her? Hvad er et sted i det hele taget? Hvilke metoder bruges til at undersøge naboskab, og hvilken betydning har det for, hvordan naboskab begrebsliggøres? Hvilke følelser og sociale relationer antages at være på spil for at opretholde gode naboskabsrelationer? Hvilken rolle spiller tillid? Er naboskabet i udsatte boligområder dårligere end i andre områder? Er etnisk forskellighed godt eller dårligt for naboskabsrelationer? Hvilken betydning har forskellighed i det hele taget?

Disse spørgsmål vil blive behandlet i dette kapitel, som er en gennemgang af de temaer og perspektiver, der ofte bliver rejst i offentlig debat og forskning, og som handler om social sammenhængskraft, forskellige perspektiver på og metoder til at studere naboskab, herunder det særlige om multietniske boligområder.

DET BYPLANSPOLITISKE PERSPEKTIV OVER FOR DET LEVEDE HVERDAGSLIV

Der er stor forskel mellem det politiske liv i form af fx lovgivning om by- og boligliv, indvandring og integration samt de offentlige debatter, det afføder, og det hverdagsliv, som mennesker med forskellige baggrunde lever og deler med hinanden (Jenkins 2011; Noble 2011). Antagelser om indvandring, in-

tegration og livet i byer kan fx have fokus på forskellighed og adskillelse og samtidig overse de sociale relationer, der opstår i hverdagslivets konkrete byrum. En panik om multikulturalisme og konflikt præger ofte offentlige debatter om indvandring og integration. Dette kommer i mange lande – også i Danmark – til udtryk i sociale politikker om byplanlægning og integration og som bekymringer om “ghettoisering”, “parallelsamfund” og fejlslagen integration.

Sociale politikker fanger sjældent hverdagens kompleksitet. Det overses ofte, at byen konstant formes af møder mellem personer med forskellige baggrunde, og at det at være naboer er et grundlæggende vilkår for interaktion.

FORSKELLIGE PERSPEKTIVER PÅ STED

Også sted og rum er præget af opdelingen mellem politisk liv og hverdagsliv. Bysociologen Henri Lefebvre (1991) er bl.a. kendt for sin tredeling af "social rumlighed", som omfatter det begrebne rum (forestillinger og begrebsliggørelser), det levede rum (den hverdagslige praksis) og det erfarede rum (som ligger mellem begrebne og levede rum).

Et sted bliver til gennem fortællinger om det og de praksisser, der foregår der. Ifølge den danske by- og boligforsker Birgitte Mazanti tillægges steder forskellige betydninger, som varierer i tid og rum og er situeret i specifikke historiske og kulturelle kontekster (Mazanti 2002: 18). Der er således forskellige perspektiver på eller fortællinger om et sted. En vigtig skelnen er mellem det eksterne politiserede perspektiv på et sted og de lokale beboeres perspektiver på det. Der er således en dobbelthed i perspektiver på steder, repræsenteret ved henholdsvis et udefra- og et indefraperspektiv.

Udefraperspektiver

Et udefraperspektiv udgøres bl.a. af nationale og lokale byplanspolitiske repræsentationer af stedet, som har tendens til at være statiske, dvs. fastlåst i tid og rum, idet de vedrører stedet som helhed. Et sådant planpolitisk perspektiv udgør en dominerende meningshorisont og diskurs, der danner udgangspunkt for særlige forståelser af et sted (ibid.: 195), fx af et boligområde som "socialt belastet", "udsat" eller "ghettoiseret". Statslige og kommunale repræsentationer af steder rummer forskellige problemdefinitioner, som er afgørende for, hvilke byplanspolitiske afgørelser der tages angående steder, fx i form af de kommunale boligsociale helhedsplaner, der skal igangsætte en særlig social indsats i et boligområde for at forbedre det sociale miljø. For eksempel kan en central problemstilling i boligsociale helhedsplaner være en mangel på dialog og interaktion mellem beboere med forskellige baggrunde, som afspejler nogle større byplanspolitiske forestillinger om mangel på social kapital og sammenhængskraft.

Indefraperspektiver

Et indefraperspektiv udgøres af de mennesker, der færdes på stedet, og de betydninger, de tillægger stedet, som er knyttet til deres umiddelbare fornemmelser for stedet, og er således kendetegnet ved fortællinger *fra* stedet. Indefraperspektivet handler dermed om individers stedsforståelser- og fornemmelser, deres brug, erfaringer og oplevelser af stedet, de kvaliteter, de tillægger stedet, og hvad det vil sige at høre til et sted. Beboeres fortællinger om stedet vil sandsynligvis i mindre grad handle om boligsociale problemer og snarere om de fysiske forhold og beliggenheden samt kvaliteten ved deres bolig og boligområde.

De interne fortællinger kan bevidst gøre op med de eksterne fortællinger om stedet. Men de kan også indoptage dominerende diskurser, som kan sive ned i hverdagslivet og på forskellige måder få indflydelse på, hvordan forskellige emner opfattes og diskuteres i det lokale liv. En ekstern kategorisering af et boligområde som fx "ghettoiseret" eller af særlige grupper af beboere som "problemer" kan have stor effekt på, hvordan beboerne opfatter sig selv og stedet. Ofte vil beboere være bevidste om boligområdets omdømme og forholde sig til dette omdømme ved fx at bekræfte eller benægte den eksterne fortælling.

SOCIAL KAPITAL OG SOCIAL SAMMENHÆNGSKRAFT

Et udbredt eksternt perspektiv på multietniske steder er relateret til debatten om den sociale sammenhængskraft. 11. september 2001 og en række andre lignende tragiske hændelser rundt omkring i verden har medført kritik af multikulturalisme som noget, der markerer grænser mellem grupper og indebærer konflikter mellem dem. Debatten er rettet mod migration og den deraf opståede kulturelle forskellighed som noget, der udfordrer samfunds evne til at "hænge sammen" om en fælles kultur og national identitet. Deraf er opstået en tese om, at tilstedeværelsen af mange forskellige etniske grupper er problematisk for et samfunds sociale kapital og sammenhængskraft. Tesen forbindes ofte med den amerikanske politolog Robert Putnam (Putnam 2001, 2007) og har desuden mange andre fortalere inden for både forskning og politik. Social kapital kan bredt defineres som noget, der opstår gennem samarbejde mellem en gruppe mennesker baseret på kontakt og tillid (Svendsen 2011: 17). Her spiller social tillid, dvs. umiddelbar tillid til andre ud over ens nærmeste, en væsentlig rolle. Putnam opererer med to former for social kapital:

- Afgrænsende social kapital, som bygger på stærke sociale bånd mellem mennesker inden for et netværk af personer, der ligner hinanden.
- Brobyggende social kapital bestående af svagere sociale bånd, der opstår på tværs af forskellige grupper.

Det er især den brobyggende sociale kapital på tværs af forskellighed og særligt etnisk forskellighed, som Putnam og andre mener, er i farezonen. En del af litteraturen opererer ligeledes med en idé om, at etnisk forskellighed i boligområder ikke er befordrende for sociale interaktioner.

Kritikere af Putnam har dog fremført, at der er mange forskellige former for forskellighed – fx socioøkonomiske, religiøse, kulturelle, lingvistiske, som kan have forskellige betydninger i forhold til sociale relationer. Især socioøkonomiske forskelle forekommer at have mere afgørende betydning for sociale relationer i boligområder end fx etnicitet og kultur (Lancee & Dronkers 2011). Andre forskere på området har fremført, at etnicitet kun er problematisk, i det omfang koncentrationen af enkelte etniske grupper bliver for stor, hvilket kan hæmme kontakt til andre etniske grupper (Galster 2012; Knudsen & Svendsen 2011). Desuden er det blevet påpeget, at blandende boligområder med en høj grad af forskellighed, fx mange forskellige nationaliteter, kan have en positiv effekt på beboernes relationer og området som helhed, idet det skaber åbenhed i forhold til samfundsmæssige forandringer (Galster 2012; Wallman et al. 2011).

PERSPEKTIVER PÅ NABOSKAB

Danske undersøgelser af naboskab er generelt baseret på forskningslitteraturen om social kapital og sammenhængskraft og ofte med henvisning til Putnam (CFBU 2015; Dinesen & Sønderkov 2015; Rosenmeier & Vittrup 2011). For eksempel definerer kvantitative spørgeskemaundersøgelser vedrørende naboskab den sociale kapital i boligområder som noget, der både omfatter beboernes afgrænsede netværk og den brobyggende kontakt mellem forskellige grupper (Rosenmeier & Vittrup 2011: 165). Tillid defineres som et element af social kapital og som noget, der spiller en rolle for beboeres

oplevelse af fællesskab og dermed for den sociale sammenhængskraft i boligområdet (ibid.: 172). Beboere med mindst tillid er dem, der har mindre kontakt til andre, og som tager mindst del i boligområdets sociale aktiviteter. Den sociale kapital tænkes at kunne ændres ved bl.a. at arbejde på at skabe mere tillid blandt beboere, fx gennem deltagelse i aktiviteter i boligområdet.

Ligeledes fremgår det af en kvantitativ naboskabsundersøgelse fra 2015 (CFBU 2015), at graden af social kapital i et boligområde kan måles ud fra et fokus på netværk, normer og tillid. Analysen af naboskab hviler på tilfredshed med at bo i boligområdet, hvordan man omgås hinanden, beboernes kontakter uden for boligområdet, tryghed, det fysiske miljø, ressourcer og aktiviteter i boligområdet og accept af forskellighed i forhold til naboer, der er anderledes end én selv (ibid.: 8). Undersøgelsen viser, at naboskabet i almene og udsatte boligområder er ringere end i andre boligområder i Danmark, bl.a. fordi beboere i disse områder ikke i samme grad som andre deltager i sociale aktiviteter. Undersøgelsen peger også på, at etniske minoriteter oplever større utryghed og desuden har sværere ved at acceptere forskellighed end andre. Et kvantitativt forskningsprojekt om holdninger til indvandrere har desuden påpeget, at etnisk forskellighed i boligområder påvirker tillid i negativ retning (Dinesen & Sønderkov 2015).

De forskellige undersøgelser viser med andre ord, at det ser noget trist ud med naboskabet i multietniske boligområder i Danmark. Spørgsmålet er, om disse kvantitative undersøgelser viser hele spektret af naboskab i sådanne boligområder.

Andre perspektiver på naboskab

Politologerne Ray Forrest og Ade Kearns (2001) sætter spørgsmålstegn ved social sammenhængskraft som noget utvetydigt godt. De påpeger, at den form for stærke bånd, der ofte antydes i selve betydningen af begrebet sammenhængskraft, uvægerligt indebærer konflikter. Social harmoni opstår ikke af intimitet, men derimod af andre forhold som fragmentering og indifferens; dvs. netop de forhold, som ellers angives at underminere den sociale sammenhængskraft (ibid.: 2134). Andre studier af na-

boskab i multietniske boligområder har således også påpeget betydningen af uformel, social omgang mellem beboere (Bjørnsnøs 2006; Jensen 2015, 2016; Hansen et al. 2010; Wessendorf 2014).

Et spørgsmål er, om naboskabet virkelig er meget ringere i sociale boligområder. Sammenligninger af multietniske sociale boligområder og mere homogene middelklasseboligområder foretaget af den hollandske bysociolog Gwen van Eijk har vist, at der ikke er nogen væsentlig forskel på arten af naboskabsrelationer i de forskellige typer boligområder (van Eijk 2012). Alligevel er der en herskende formodning om, at naboskabsrelationer i de boligområder, der betegnes "socialt udsatte", er særligt fraværende eller ligefrem negative. Gwen van Eijk påpeger, at der imidlertid synes at være en dobbelt standard med hensyn til forklaringer på fraværet af naboskabsrelationer. I tilfældet med "udsatte" boligområder forklares fraværet af naboskabsrelationer ofte med boligområdetets karakteristika, fx med henvisning til udsathed eller særlige problematiske grupper af beboere. I boligområder med højere socioøkonomisk status forklares manglende naboskabsrelationer derimod med forhold, der ligger uden for selve boligområdet, fx at arbejds- og fritidsliv i højere grad tilbringes uden for boligområdet (ibid.: 3010). Gwen van Eijk påpeger, at en sådan dobbeltstandard ikke blot er misvisende, men også problematiserer og stigmatiserer områder og beboergrupper samt forøger byrden af deres ansvar i forhold til at skulle arbejde hårdere end andre for at opnå en følelse af normalitet.

Desuden påpeger Gwen van Eijk, at der forekommer at være et modsætningsfyldt og komplekst forhold imellem, hvordan beboere selv henholdsvis italesætter og praktiserer naborelationer. Hvor beboere i "udsatte" boligområder har tendens til at udtrykke afstand og adskillelse, hvilket ofte bliver tolket som at hænge sammen med boligområdets problemer, dyrker de samtidig naboskabet i praksis. Gwen van Eijk påpeger, at det således er vigtigt ikke at drage slutninger fra fortællinger om fx dårlige naboskabsrelationer til praksisser, hvilket bl.a. reproducerer et billede af naboskabsrelationer som dysfunktionelle og depriverede (ibid.: 3009). Sådanne fortællinger om udsatte boligområder kan også være udtryk for, hvordan de eksterne perspektiver kan smitte af på beboeres interne perspektiver. Andre studier har på tilsvarende vis påpeget, at hvor beboere i multietniske boligområder omtaler naboskabsrelationer som ikke-eksisterende, baseret på adskilthed på grund af kulturforskelle, har de i praksis mange forskellige relationer til hinanden, som kan være temmelig omfattende (Jensen 2015; Muyeba & Seekins 2011; Wessendorf 2014).

Disse forskellige betragtninger, der sætter spørgsmålstejn ved social sammenhængskraft og fortællinger om naboskab, understreger en forskel mellem makro- og mikroniveauer, hvor den levede erfaring ved hverdagsrutiner ofte undervurderes (Forrest & Kearns 2001). Kvantitative naboskabsundersøgelser har udgangspunkt i foruddefinerede begreber om, hvad et godt naboskab er. Der er behov for en dybere forståelse af livet i multietniske boligområder, som tager udgangspunkt i beboeres fortællinger og praksisser, og dermed mere kvalitative studier af naboskab. Kvalitative metoder centrerer sig om den mening, mennesker selv tilskriver deres handlinger og opfattelser (Kjær Jensen 1991). Et kvalitativt studie af naboskab tager udgangspunkt i menneskers egne opfattelser og betoning af, hvilke kvaliteter et godt naboskab indeholder.

Det hverdagslige

Kvalitative undersøgelser, som er forankret i hverdagslivet, har udgangspunkt i beboeres adfærd og

opfattelser og vil have et langt større fokus på hverdagslivet. Den britiske antropolog Sarah Pink, som har foretaget flere studier af hverdagsliv i bl.a. boligområder, definerer hverdagsliv som en kategori, der omfatter måder, hvorpå livet udlevs i hverdagen i form af forskellige praksisser præget af tilfældighed og letbevægelighed (Pink 2012). Disse praksisser involverer forskellige fysiske bevægelser i omgivelserne og de sanseoplevelser, dette medfører. For eksempel kan man spørge ind til og observere, hvordan beboere bevæger sig rundt i boligområdet, og hvor de ellers færdes, og hvilke fornemmelser de har af disse steder. Og man kan observere tilfældige former for interaktioner mellem beboere.

Perspektiver på forskellighed

En anden metodisk problematik, som studiet af multietniske boligområder rejser, er, hvordan man studerer forskellighed? Hvor meget af forskningen om indvandring og integration har haft fokus på isolerede etniske grupper, er studier af forskellige etniske grupper, som lever på samme sted, stadig forholdsvis begrænsede. Dette omfatter studier af, hvordan sociale relationer praktiseres, herunder af lokale dynamikker som hverdagens interaktioner (Berg & Sigona 2013; van Eijk 2012; Kathiravelu 2013).

Hvad er forskellighed i det hele taget for en størrelse? Den danske antropolog Karen Fog Olwig har påpeget, at forskellighed bl.a. er et produkt af magtdynamikker og former for skelnen forbundet med inklusion og eksklusion (Olwig 2013: 477). Hermed er forskellighed ikke en absolut tilstand, men noget, der ændrer betydning, i takt med at nogle enheder peges ud som "forskellige" i nogle kontekster og andre i andre kontekster. Det vil sige, at visse emner som fx etnicitet og kultur i visse sammenhænge peges ud som forskellighed mens der er mindre opmærksomhed på andre emner, fx modepræferencer.

SAMMENFATNING

Dette kapitel har søgt skabe en ramme for forståelse af naboskab og hverdagsliv i multietniske boligområder, og hvilke forskellige perspektiver og metoder dette rummer. Formålet at stille spørgsmål ved forhold, der ofte tages for givet, i forbindelse med naboskabsrelationer i sådanne områder.

Kapitlet har således anskueliggjort en sondring mellem forskellige eksterne makro- og interne mikroniveauer og perspektiver på naboskab i multietniske boligområder. Naboskabsundersøgelser er ofte kvantitative og bygger på antagelser om, at etnisk forskellighed truer social kapital og sammenhængskraft. Sådanne antagelser harmonerer dog ikke nødvendigvis med individers selvopfattelser og oplevelser i sådanne boligområder. Der synes at være behov for en dybere forståelse af livet og naboskabet i multietniske boligområder. Denne bog udgør en kvalitativ metodisk tilgang til naboskab, som prøver at komme nærmere hverdagens virkelighed i disse boligområder. Næste kapitel har fokus på det multietniske, eller hvad det vil sige at leve med forskellighed.

Shamsun Nabor
Iqbal Hossein 44, 4.tv

Dzemat og Zumreta
Krusko 44, 3.tv

Dzemil & Fatima
Hadziabdic.

B. GREGERSEN

Ahmed A Farah
Sahra M Elmi 44, st.tv

KAPITEL 2.

OM AT LEVE I ET MULTIETNISK BOLIGOMRÅDE

Beboere i multietniske boligområder påpeger ofte eksistensen af kulturel forskellighed, fx i de forskellige grupperinger af beboere, der kan være i boligområdets landskab. I boligområdet Grønnevang går snakken ofte om en gruppe på omkring 10 kvinder med tyrkisk baggrund med forskellig alder, med og uden hovedtørklæder, som i sommertiden tilbringer en del af deres tid sammen på tæpper på det fælles græsareal, der støder op til legepladsen. Der sidder de med deres medbragte mad og drikkelse og nyder hinandens selskab, indimellem forstyrret af, at deres børn og ægtefæller kigger forbi. Beboerne henviser ofte til disse kvinder, som er de et fasttømret monument i boligområdets landskab. Det er gennemgående, at man opfatter kvindegruppen som nogle, der holder sig for sig selv og er "lukkede" over for andre. Under en samtale med de tyrkiske kvinder fremkom et andet billede af dem. Kvinderne fremstillede her sig selv som åbne og kontaktskabende i forhold til deres etnisk danske naboer, som de opfatter som lukkede og tilbageholdende. Kvinderne talte om "danskernes" blikke og reaktion på dem, når de sidder udenfor i det grønne. De oplevede, at "danskerne" var bange for dem, og at de havde noget imod deres tilstedeværelse.

Dette kapitel tager fat på spørgsmålet om, hvad det vil sige at bo i et multietnisk boligområde, og handler om, hvordan beboere her forholder sig til kulturel forskellighed. Kapitlet viser de identiteter, beboere kan tillægge hinanden på baggrund af etnicitet, hvordan de italesætter relationerne mellem etniske grupper, og hvordan deres tale forholder sig til kultur, integration og forskellighed.

IDENTITETER OG RELATIONER

Identitet er ofte baseret på måder at sammenligne personer eller ting på baggrund af lighed og forskellighed og involverer det at kategorisere ved at tillægge bestemte personer bestemte identiteter (Jenkins 2006). Således er faktorer som bl.a. kropslig fremtoning og sprogbrug væsentlige indikatorer

for, hvordan personer placerer hinanden på det sociale landkort, og kan være afgørende for, hvilken kategori man placerer hinanden i. I et multietnisk boligområde vil sådanne kategoriseringer ofte omfatte forestillinger om minoritet og majoritet, etnisk identitet og kultur.

Minoritet og majoritet

I Grønnevang er nogle af de mest udbredte kategorier for beboere, som italesættes: “udlændingene”, “de fremmede”, “gæstearbejderne”, “gæster”, “indvandrerne”, “de etniske”, “de sorthårede”, “de mørke”, “muslimer”, “muhamedanere”, “danskerne”, “de lyse”. Overordnet er det de etnisk danske beboere, der taler om “de fremmede”, “udlændingene”, “indvandrerne” og “gæstearbejderne” som én overordnet kategori for alle etniske minoriteter. De etniske minoritetsbeboere taler generelt om “danskerne”. Men beboere med etnisk minoritetsbaggrund omtaler også sig selv eller andre naboer med etnisk minoritetsbaggrund som “udlændinge” og “indvandrere”. Derudover kan de forskellige beboere tillægge hinanden kvaliteter, der er relateret til et gruppeplan baseret på etnicitet som fx “danskere”, “pakistanere”, “palæstinensere”, “tyrkere”. Dette gælder især, hvis man kender en smule til hinanden, fx bor i samme opgang eller er på hilseplan med hinanden, når man mødes rundtomkring i boligområdet.

Helt overordnet forekommer beboernes italesættelser af relationer i boligområdet at afspejle en opdeling mellem et “vi”, der hos etniske majoritetsbeboere omfatter “danskerne”, og et “de”, der omfatter “udlændingene”. Tilsvarende opererer etniske minoritetsbeboere med et “vi” der omfatter beboere med samme etniske baggrund eller med etnisk minoritetsbaggrund, og et “de”, der omfatter “danskerne”. På det narrative plan forekommer grænserne mellem de forskellige etniske grupper således at være hårdt optrukne.

Kulturelle stereotyper

De identiteter, der kan opstå af beboeres fortællinger, afspejler ofte herskende stereotyper om etniske grupper.

Skellen mellem forskellige etniske grupper i boligområdet kan rumme antagelser om, at andre etniske grupper er “anderledes” end ens “egen”, fx hvad angår “kultur” og “traditioner”. Nogle beboere tillægger på denne måde bestemte etniske grupper bestemte kulturelle identiteter. For eksempel udtrykker nogle, at “tyrkerne” er “lukkede”, eller at “araberne” er larmende, når de råber ud ad vinduet efter deres børn, som leger udenfor, og “danskerne” er “ikke sociale”. Disse forestillinger om bestemte etniske identiteter udgør en sidestilling mellem etnisk gruppe og en homogen eller ensartet kultur som kendetegnende for gruppen. Denne måde at forbinde etniske grupper med bestemte essentialiserede kulturelle træk og dermed italesætte stereotyper kan være udbredt blandt alle beboere uanset etnisk baggrund.

Relationer

De kategorier, vi bruger om personer, siger noget om den måde, vi ordner vores verden på, og om vores relationer til andre. Nogle gængse måder at italesætte relationer på er fx ved at se etniske minoritets- og majoritetsbeboere som “adskilte” grupper. Eller ved at man omtaler andre og relationerne til dem som “lukket” eller “åben” som i det indledende eksempel med de tyrkiske kvinder i landskabet. Beboere kan også opleve, at de føler sig usikre i forhold til, hvordan de skal relatere sig til beboere med andre etniske baggrunde. Dette kan være i forhold til, hvilke lokale koder der er for socialt samvær. For eksempel har et dansk antropologisk studie af nytillflyttede flygtninge i boligområder vist, at de kan være usikre på, hvordan de skal mestre de lokale koder for socialitet (Larsen 2011).

29-årige Sultan fra Irak og Grønnevang fortæller, at han, da han lige var flyttet til Grønnevang, ikke var glad for at bo der, fordi han var usikker på, hvordan han skulle omgås sine naboer:

Fordi jeg kendte ingen mennesker, og jeg kunne ikke rigtig finde ud af det, hvordan det er, det dér kultur. Hvordan kan det fungere? Hvordan kan jeg kontakte mennesker? Hvordan snakker man med folk? Hvordan de er, deres ... hilser de på hinanden, eller hilser de ikke på hinanden? Besøger de hinanden, eller besøger de ikke hinanden? Når naboerne bliver syge, kommer du, og hilser du på de syge mennesker, eller hjælper du?... fordi der er mange ting, der er anderledes. [...] Er man glad for, at man hilser på dem, eller for at man banker på deres dør, når de ikke har det godt, eller når de er syge? Skal man gøre det eller ej?

Usikkerheden i forhold til at forholde sig til hinanden dækker således over flere forskellige forhold som fx uvidenhed i forhold til kulturelle koder for samvær, generthed, angst for at blive afvist og ikke mindst for at komme til at invadere hinanden.

“Kulturforskelle” kan også blive omtalt som en årsag til, at man er usikker på sine naboer eller som en hindring for, at man kan have en relation til dem. 73-årige Poul siger, at han og hans jævnaldrende overboer fra Pakistan ikke kommer på besøg i hinandens hjem på grund af “kulturforskelle”:

Det er snak på gaden og snak på opgangen. Og man snakker godt sammen. Men vi kommer ikke sammen hos hinanden. Det gør vi ikke. Og det er nok fordi ... jeg tror også, det har noget at gøre med kulturforskelle, ikke?

Når beboere taler om kulturforskelle som årsag til, man ikke har en ordentlig relation til hinanden, nævner de desuden sprog og det ikke at kunne tale sammen, fordi man taler forskellige sprog, som kan skabe en oplevelse af adskillelse mellem beboere. Som 71-årige Ingrid siger: "De slår over i dansk, når man kommer forbi. Det synes jeg, er meget fint. Sådan ville jeg også gøre, hvis jeg var i udlandet. Ikke nogen misforståelser". For beboere kan det at høre fremmedsprog i deres boligområde være angstprovokerende.

At bekræfte og udfordre stereotyper

Beboeres distinktioner mellem forskellige etniske grupper og kulturelle stereotyper afspejler nogle herskende idéer om og kategorier for etniske danskere og etniske minoriteter og deres indbyrdes forhold, der præger den offentlige debat. Beboere kan på denne måde italesætte gængse temaer i debatten om danskere, indvandrere og integration.

Antropologiske studier i blandede bydele har således vist, at beboere primært kategoriserer hinanden efter etnicitet og på forskellige måder reproducerer dominerende diskurser om etniske grupper og deres kultur, men også samtidig udfordrer disse diskurser (Bauman 1996; Mueyeb & Sekins 2011; Peters 2011). Samtidig med at beboere kan have en tilbøjelighed til at udtrykke forskellige stereotyper om hinanden, kan de også søge at gå bag om disse stereotyper og sætte spørgsmålstejn ved dem, fx den problemidentitet, som etniske minoriteter ofte tillægges:

Ej, jeg synes, den er barsk. Altså, jeg synes, det er synd, at ... fordi det er ligesom om, man skærer alle over én kam. Når der er nogle, der bare har en anden farve eller en anden hårfarve, jamen, så er alle sgu nok... tyve, eller 'alle sælger nok narko', eller 'alle gør nok det', eller 'det er nok også alle de der tyrkere'... (Lykke, 39 år)

Tilsvarende har etniske minoriteter stereotype billeder af danskere. 45-årige Thanaa, som kommer fra Libanon, udtrykker nødvendigheden af at gå bag om gængse stereotyper om etniske danskere: "Du kan ikke snakke om 'alle' danskere. Der er nogle danskere, der tænker på den måde. Der er andre danskere, der tænker på andre måder".

Sådanne holdninger kan også udtrykke en bevidsthed om den offentlige debats potentielle afsmitning i forhold til ens egen og de øvrige beboeres oplevelse af at bo i et multietnisk boligområde.

Som det er fremgået, kan beboere i multietniske boligområder give udtryk for bestemte identiteter og relationer, der afspejler forestillinger om etniske minoritets- og majoritetsbeboere som to hovedgrupper, der er adskilte. Dertil tillægges etnisk identitet bestemte kulturelle stereotyper. Oplevelsen af at dele boligområde forekommer samtidig at føre til andre indsigter om, at virkeligheden i boligområdet ikke kan begrænses til stereotypificeringer. Dette forekommer at gå igen i den måde, beboere snakker om kultur på.

KULTURSNAK

I multietniske boligområder er kultur ikke noget, beboere går rundt og taler om hele tiden, om end det er et emne, der indimellem kan dukke op i deres tale på forskellige måder. Nogle beboere forbin-der kultur med anderledes levevis eller "måder" og traditioner og henviser til kristne og muslimske højtid-er som jul og ramadan. Sådanne talemåder vidner om en essentialistisk opfattelse af kultur, som beton-er en sammenhæng mellem en etnisk gruppe og et bestemt sted.

Når beboere taler om kultur på denne måde, handler det ofte om sprog, mad og drikke, reli-gion, kønsroller, påklædning (især om muslimske kvinder, der bærer tørklæde), afklædning i form af danskeres hang til nøgenhed ved at smide tøjet på de offentlige områder (når solen skinner), tempera-ment eller mentalitet, larm, lugte og svineri.

Konflikt og kultur

Nabokonflikter omhandler ofte naboer, der støjer, larmer, roder, brækker sig eller er uenige med hin-anden om forskellige forhold i boligområdet. Nogle beboere kan udtrykke, at konflikter er kulturelt betingede. Spørgsmålet er, i hvilket omfang der er tale om konflikter i betydningen reelle konfrontati-oner og sammenstød, eller om det snarere er potentielt konfliktfyldte emner og episoder, der evt. kan føre til gnidninger. Nogle af de mest konfliktfyldte emner, som beboere kan omtale, handler om kla-ger over støj, enten over etniske minoritetsbørn, der hopper på gulvene, om deres forældre, der råber efter dem ud ad vinduerne eller har højrystede skænderier indbyrdes, eller over unge etniske danskere, der hører høj musik og fester. Sådanne episoder bliver undertiden forklaret med "kultur", fx at etniske minoriteter har mange børn, og at etniske danskere drikker meget alkohol. Et andet emne er lugten af mad og madlavning fra især etniske minoritetsbeboeres hjem. Nogle naboer er oprørte over de lugte, der trænger ind i deres hjem, og lukker deres vinduer for at undgå dem, andre synes rigtig godt om dem. Som det er fremgået, er lyden af fremmedsprog også noget, som de etniske danskere i boligom-rådet kan opfatte som ubehageligt, og som til tider kan føre til konfrontationer.

Andre typer af potentielle konflikter er relateret til køn og forholdet mellem kønnene, herun-der kropskontakt og på/afklædning, fx etniske minoritetskvinders modvillighed over for at træne i det lokale motionslokale, når der er mænd til stede.

Andre emner omhandler religion, som kan være årsag til konflikt blandt mange forskellige slags beboere. Det kan være internt blandt muslimer, der har forskellige opfattelser af, hvordan man bør være muslim. Eller blandt beboere, der repræsenterer forskellige grupper, fx kristne og muslimske, der er i konflikt med hinanden i oprindelseslandet, fx mellem kristne og muslimer fra Libanon eller muslimer og hinduer fra Pakistan og Indien. Hændelser i dansk offentligt liv som fx muhammedteg-ningerne kan også være et emne, forskellige beboere taler om og har deres meninger om, dog uden at de oplever et behov for at konfrontere hinanden med det.

Kulturelle tegn og aktiviteter

Tilstedeværelsen af forskellige kulturelle og etniske tegn, dvs. fysiske tegn, der henviser til beboeres kulturelle og etniske baggrund, kan være noget, som beboere kan være temmelig bevidste om, og som indebærer en diskussion af, hvilke udtryk der må præge boligområdet. På denne måde kan boligom-

rådet udgøre et normativt rum, hvor nogle former for adfærd bliver anset som normale og acceptable og andre ikke.

I nogle boligområder kan der fra boligbestyrelsens side være kontrol med, hvilke kulturelle og etniske tegn der må vises frem. Et eksempel er fx tilstedeværelsen af parabolantenner, der giver beboere mulighed for at se tv fra deres oprindelsesland, men som ofte vækker associationer til ghettoområder. I modsætning hertil kan der ofte være en opfattelse af, at “danske” tegn som fx dansk arkitektur og udsmykning er neutrale og dermed universelle og almengyldige.

Forskellige aktiviteter har også deres etniske og kulturelle baggrund, fx juletræsfest, fastelavn, eid, banko, gårdfest. I multietniske og andre boligområder er der ofte en problematik om at skabe nogle aktiviteter “på tværs” af forskellige etniske grupper.

Omgangen med bestemte etniske og kulturelle tegn og aktiviteter kan give spændinger. Beboerne kan fx udtrykke bekymring for, hvorvidt de fælles aktiviteter bliver alt for præget af bestemte kulturelle baggrunde. Mad og drikke ved fællesarrangementer er et typisk emne, som beboere forholder sig til. Skal man fx servere halalkød og ikke-alkoholiske drikke ved de forskellige aktiviteter og fester i boligområdet? Det kan bl.a. handle om, at nydelse af alkohol ved fælles sammenkomster er anledning til, at beboere med muslimsk baggrund enten ikke gider at deltage eller går hjem, når deres naboer bliver for fulde. Dette emne er der dog ikke nødvendigvis enighed om blandt muslimske beboere. På samme måde kan majoritetsbeboere have forskellige holdninger til og praksisser om indtagelse af halalmad ved fælles spisearrangementer.

Integrationsnak

Integrationsdiskursen spiller også en rolle for, hvordan beboere forholder sig til hinanden. Integrationsdiskursen er formet af bestemte historiske og samfundsmæssige sammenhænge, som i Danmark

er formuleret om at indoptage indvandrere i en større og allerede defineret helhed (Olwig & Pæregaard 2007) og ofte indeholder forskellige diskurser, der bruges i flæng, fx det at “indordne sig”. Dette afspejler en gennemgående forståelse af integration som assimilation, dvs. som en tilpasning til majoritetskulturen.

Også beboere forholder sig til integration. De diskuterer fx forskellige aspekter af den danske udlændinge- og integrationspolitik og forholder sig til emner som familiesammenføringsregler, ligestillingspolitik og løbende politiske debatter. Beboere kan ytre sig forskelligt om disse emner. Der er således ikke nødvendigvis noget sammenfald mellem bestemte holdninger og bestemte kategorier af personer.

En gængs måde at tale om integration på er i forhold til “at indordne sig det danske samfund”, underforstået, at det er personer med etnisk minoritetsbaggrund, der skal indordne sig en allerede defineret virkelighed ved fx at forandre sig i forhold til værtslandet. På denne måde kan beboere forholde sig til en idé om assimilation. Majoritetsbeboere kan have nogle idéer om indvandrere som nogle, der skal “indordne sig” eller “skride hjem”. Sådanne udsagn er udtryk for en rigid og hård retorik, som umiddelbart illustrerer nogle forestillinger om en fast defineret helhed, som etniske minoriteter er tvunget til at indordne sig. Nogle taler om at “indordne sig” som noget, der handler om at underlægge sig “de danske leveregler” eller “danske normer”, og om at “følge de regler, der er i landet”. Hvad der udgør “danske regler”, er dog sjældent noget, beboere uddyber. På denne måde kan den hårde retorik om integration og indordning forekomme noget selvmodsigende og forvirrende. Talen om at indordne sig udgør først og fremmest en diskurs, som beboere benytter sig af, ofte uden nødvendigvis at have en klar idé om, hvad den indebærer ud over at lære det danske sprog og deltage i samfundet. Den amerikanske antropolog Claudia Strauss taler om, at holdninger til indvandring ofte forekommer selvmodsigende og forvirrede, fordi de ikke er stringent formet af hverken liberale eller konservative politiske ideologier, men af forskellige konventionelle diskurser, som er nemme at huske (Strauss 2012).

En udbredt idé er, at kulturel forskellighed ikke er et problem, så længe man kan tale sproget og ellers forstå de lokale koder: Som 69-årige Vagn siger:

Ja, de må godt være anderledes. Selvfølgelig må de være anderledes, det skal de sgu også være. Vi vil jo også være, som vi vil, når vi er ude, ikke'. Men de må bare lære at forstå det land, vi bor i, og så tale sproget, det synes jeg [...] Jeg kan også godt lide det fremmede i Danmark, ikke'.

Respekt

Beboernes tale om at dele boligområde med mange forskellige mennesker kan også omfatte ord som “respekt”, der handler om at have respekt for hinanden som personer og for hinandens anderledes tro og levevis. Beboere kan have en idé om at være “nysgerrige på” og “lære af hinanden” og hinandens kulturer. 50-årige Yvonne påpeger nysgerrighed som en præmis for relationerne:

Og det er også lidt det, jeg oplever, at det der med at være nysgerrig på hinanden. Det der med at føle den glæde, der er ved at lære noget om andre folkeslag, og hvorfor gør de sådan og hvad ...? Altså,

det synes jeg, er spændende. Også den der lidt ophøjede ro, der kan være, når man kommer ind i et muslimsk hjem, hvor der hænger citater af Muhammed, ikke', eller fra koranen. Hvor det jo i bund og grund handler om at få en ro i dit liv, om at få fred osv. Hvor jeg tænker 'ja, der er jo milliarder ... og så er der Osama Bin Laden, som så laver lort for dem alle sammen', ikke'? Altså, og det er jo egentlig smaddersynd, ikke' altså, og det er der, jeg tænker, at den nysgerrighed er, altså ... lad os få lidt mere ud af de gode. Lad os få nogle flere gode historier frem. Og det vil jeg godt være med til.

På mit spørgsmål om, hvad han synes om, at der er mange etniske minoriteter i Grønnevang, svarer 35-årige Martin: "Det er helt fint med mig. De kan vel også tilbyde noget i min hverdag. Man kan vel lære noget alle sammen. Om deres måde at leve på". Andre beboere taler på tilsvarende vis om at "lære hinanden at kende" gennem det at dele boligområde. Andre beboere udtrykker en oplevelse af netop at se forbi kulturelle stereotyper og at "se hinanden". Beboere kan således give udtryk for, at det at dele boligområde skaber en forståelse af hinanden, der er anderledes end de stereotyper, der hersker på andre niveauer i samfundet.

Som dette afsnit har vist, snakker beboere om kultur på mange forskellige måder. Undertiden er konflikter noget, de forbinder med kultur, uden at det fører til konfrontationer. Man anerkender, at man har forskellige syn på tingene og ikke nødvendigvis kan komme til enighed, uden at dette påvirker hverdagen. Samtidig afspejler talen om kultur og, hvilke aktiviteter der må være i et boligområde, nogle særlige magtforhold i boligområdet. Dette kommer også til udtryk i beboeres snak om integration, som bl.a. handler om at indordne sig majoritetens kultur. Beboere kan samtidig også udtrykke en idé om, at man kan lære af etniske minoritetsbeboere og deres kultur. Tilbage står spørgsmålet om, hvad kulturel forskellighed egentlig betyder.

DEN NORMALE FORSKELLIGHED

Forskellighed i forhold til etnicitet, kultur, socioøkonomisk status og andre forhold er som nævnt ikke noget, beboere i multietniske boligområder nødvendigvis tillægger stor betydning. Beboerne kan have en erkendelse af tilstedeværelsen af forskelle i forhold til kulturer. Denne erkendelse er ofte relateret til en visuel oplevelse af at støde på grupper af samme "slags" personer, som opholder sig i boligområdets landskab, fx synet af kvinderne med tyrkisk baggrund, når de sidder og spiser sammen ude i de fælles arealer.

Det at bo i et multietnisk område udgør beboeres hverdag, det er ikke noget, de nødvendigvis tænker over, og de kan have svært ved at reflektere over andres spørgsmål om, hvordan det er at bo i et boligområde med personer med mange slags forskelligheder. Beboere har ofte den holdning, at man finder ud af det med hinanden, uden at de tillægger nationalitet og kultur nogen større betydning. Yvonne er en af dem, der udtrykker, at nationalitet er underordnet det at bo og dele sted:

Jeg synes jo, det er fuldstændigt ligegyldigt, hvilken nationalitet min nabo har, men det er jo også ud fra, at ... at vi har jo vores liv herovre. Men det er sådan lidt mærkeligt, fordi det er jo ikke ligesom ... altså ... det er jo ikke et udtryk for, at vi ikke... er interesserede i hinanden, at vi ikke har et socialt fællesskab ... [...] Altså, vi kan sagtens være gode venner, selvom vi ikke har samme nationalitet og sprog og politisk overbevisning og religiøs og seksuel osv. Det er jeg faktisk fuldstændig ligeglad med, men derfor har vi det til fælles, at vi bor her, og at vi gerne vil have et rart sted at bo. Det er vores hjem, det her.

Som Yvonne giver udtryk for, handler det at være naboer først og fremmest om fælles tilstedeværelse på samme grund. Det der i andre kontekster opfattes som noget fjernt og fremmed, er her noget nært og velkendt og indebærer på den måde en normalisering af forskellighed (Amin 2012).

Beboerne opfatter først og fremmest forskellighed som et faktum, dvs. at de ser deres område som karakteriseret ved en befolkning, der omfatter adskillige etniciteter og oprindelseslande såvel som livsstil og andre forhold, der gennemskærer hinanden. Beboerne har primært en opfattelse af forskel som noget, de bemærker, men ikke noget, de tillægger nogen stor eller særlig betydning. Deres opfattelse heraf illustrerer en form for "fællesstedsforskellighed", hvor forskellighed udgør en del af samlivet i det hverdagslige menneskelige landskab (Wessendorf 2014). For beboere er den etniske forskellighed noget, de bemærker, men ikke som noget særligt og som noget, der først og fremmest udgør en sådan form for "fællesstedsforskellighed".

Livet i multietniske boligområder har præg af "hverdagsmultikulturalisme", som er et nyt begreb inden for den antropologiske og sociologiske kvalitative forskning, der omfatter, hvordan mennesker med forskellige kulturelle og etniske baggrunde konkret lever sammen og omgås hinanden i hverdagens offentlige sociale rum (Werbner 2013; Wise & Velayutham 2009). Hverdagsinteraktioner mellem personer med forskellige baggrunde rummer såvel solidaritet og konflikt, positive og negative identifikationer (Amin 2012; Karner & Parker 2011; Noble 2013; Wessendorf 2014) og de kan have et konfliktfyldt eller ligefrem diskriminerende forhold til hinanden, men samtidig interagerer med hinanden i det lokale hverdagsliv.

SAMMENFATNING

Emner som kultur og etnicitet er noget, som beboere i multietniske boligområder har forskellige fortællinger og praksisser om. De både bekræfter og modsiger de herskende diskurser om etnisk og kulturel forskellighed i det store samfund.

De kategorier, beboere bruger om hinanden, er bl.a. bundet op på etniske minoritets- og majoritetsforhold, der afspejler nogle herskende diskurser om “dem og os”, om etniske identiteter og kulturelle stereotyper. Dette afspejles også i opfattelser af adskilthed mellem minoritets- og majoritetsbeboere. Et boligområde er også påvirket af den offentlige debat om fx indvandring og integration. Beboere udtrykker således nogle gængse idéer om integration, ofte i vendinger som at “indordne sig det danske samfund”, dog uden at henvise til noget konkret indhold andet end at kunne deltage i samfundet på et minimalt plan. Der er således en brist mellem ofte meget rigide vendinger om integration og det, der i praksis forventes.

Samtidig med denne rigide italesættelse af beboere i forhold til etnicitet og kultur er der i praksis ikke nødvendigvis noget bestemt sammenfald mellem bestemte etniske grupper og bestemte kulturelle idéer og holdninger. Endvidere er kulturel forskellighed ikke noget, der nødvendigvis optager beboere som noget særligt, ud over at det er et træk ved deres boligområde. De er derimod mere optaget af, hvad det vil sige at bo på samme sted.

KAPITEL 3.

HVERDAGENS NABOSKABSFORMER

Når kulturel forskellighed ikke er i forgrunden i beboeres opfattelse af deres boligområde, handler det bl.a. om, at et boligområde er et sted, hvor *beboere* først og fremmest *bor*. Det er her, de har deres hjem. Der er således også en forskel mellem det privatliv, man har i sit hjem, og det liv, man deler med andre beboere i stedets offentlige rum. Dette kapitel tager afsæt i naboskabet som noget, der opstår ud af at dele boligområde og hermed også af beboeres daglige omgang med hinanden. Et udgangspunkt for at beskæftige sig med fænomenet naboskab er således “hverdagslivet”, der omfatter måder, hvorpå livet udleveres i hverdagen i form af forskellige praksisser præget af tilfældighed og letbevægelighed, og som bl.a. involverer forskellige fysiske bevægelser i omgivelserne (Pink 2012).

Det er som nævnt i kapitel 1 vigtigt ikke at drage slutninger fra narrativer om fx dårlige naboskabsrelationer til praksisser (van Eijk 2012: 3009). Der er forskel på, hvordan beboere italesætter og praktiserer naboskabet. Denne forskel bemærkes bl.a., når man henholdsvis interviewer beboere om naboskab og observerer deres interaktioner med hinanden i boligområdet. Hvor fortællinger om naboskabet i multietniske boligområder fx kan handle om, at man ikke rigtig har noget med hinanden at gøre, og at særligt forholdet mellem “danskere” og “indvandrere” er præget af adskilthed, forekommer beboere i den hverdagslige praksis at have mange forskellige former for relationer til hinanden. Dette illustrerer et modsætningsfyldt og komplekst forhold imellem, hvordan beboere henholdsvis italesætter naboskabet som præget af afstand og adskillelse og samtidig dyrker naboskabet i praksis (van Eijk 2012; Forrest & Kearns 2001). Hvor denne forskel kan hænge sammen med, at forestillinger om naboskab er påvirket af de eksterne perspektiver på naboskab i “udsatte” boligområder, handler den muligvis også om, at naboskab ikke er noget, man ser, samtidig med at det alligevel på diffus vis fylder meget.

Dette kapitel handler om, hvilken størrelse naboskabet er, både i de måder, beboere taler om det på, og i deres forskellige måder at praktisere det på.

TEORIER OM NABOSKAB

Ifølge den engelske humangeograf Ash Amin adskiller det at dele sted som naboer sig fra andre måder at færdes sammen med fremmede på offentlige steder. Det at dele sted som naboer rummer en dimension af samarbejde (Amin 2012: 58). At bo sammen indebærer dog ikke nødvendigvis stærke forventninger om gensidig empati, men er styret af nogle organiserende principper om det at være på fælles grund (ibid.: 75). Naboskab handler mere om en form for samhørighed eller naturbestemt sympati end om følelser (Blokland 2003 i van Eijk 2012: 3022). Naboskab kan betegnes som en form for adfærd, der opstår af uventede situationer, som når man støder på sine naboer i boligkvarteret (Noble 2013). Det "at naboskabe" er således noget, der først og fremmest opstår ud af tilfældige og lejlighedsvis aktiviteter i boligområdet, der får beboere i kontakt med hinanden (Laurie, Whyte & Buckner 2002), og udgør et flygtigt hverdagsfænomen. Omgivelserne betinger tilfældige møder mellem beboere; rutinerede og ureflekterede møder mellem naboer kendetegner naboskabet (Werbner 2013).

Et boligområde er et sted, hvor man lever tæt sammen med folk, man som udgangspunkt er fremmed over for. Forholdet mellem at være både tæt og fremmed siger noget grundlæggende om selve naboskabet, der ifølge den norske antropolog Marianne Gullestad konstant balancerer mellem tilgængelighed og afstand, og hvor det at udvise distance er grundlæggende (Gullestad 1992). Distantering kan bl.a. markeres ved, at man etablerer "symbolske hegn" rundt om sin person, der signalerer begrænsning af sociale relationer eller utilgængelighed. Disse hegn er nødvendige, både for ikke at blive invaderet af naboer og for skabelsen af gode naboskabsrelationer generelt (ibid.). Konflikter og ønsket om at undgå dem kan også medvirke til, at nogle beboere undgår at have alt for nære relationer til deres naboer.

Naboskabsrelationer er begrænsede ved at være delvise, midlertidige, eksternt betingede og centreret om undgåelse af konflikter (Birenbaum-Carmeli 1999). Idet naboskabsforhold generelt er præget af distance, respekt for privatliv, manglende interesse, nærhed eller venskab og gensidigt lave forventninger til hinanden, kan de være temmelig ens på tværs af forskellige typer boligområder (van Eijk 2012).

FORTÆLLINGER OM NABOSKAB

I interviewsituationen hjemme hos beboere er det ikke nemt at få dem til at tale om naboskab. Når beboere taler om, hvad de godt kan lide ved deres boligområde og kvarter, nævner de først og fremmest omgivelserne, fx beliggenheden, stilheden og udsigten fra deres altan. De nævner sjældent som det første de sociale relationer på stedet. Ofte har beboere svært ved at svare på og reflektere over spørgsmål om, hvad de mener om at være naboer, hvad et naboskab betyder for dem, og om de er interesserede i at dyrke det. Mange svarer, at det er fint at kende mennesker i boligområdet, men at de ikke er interesserede i en tæt og personlig kontakt. Hermed giver de udtryk for naboskabet som begrænset til en oplevelse af sympati uden stor interesse eller følelsesmæssigt engagement.

Beboerne kan have forskellige grænser for nærhed. Behovet for at være privat i forhold til omgivelserne kan være fundamentalt. Det at bo tæt på andre nødvendiggør også et behov for en privat- og anonymitetssfære, hvorfor man kan føle sig bedre til pas ved at have en minimal form for kontakt med sine naboer. Behovet for privathed, isolation og tilbagetrækthed gør, at beboere undertiden etablerer "symbolske hegn" rundt om deres personer (Gullestad 1992), fx ved at signalere afstand med nedrullede gardiner og på andre måder undgå kontakt.

Beboere kan samtidig have en opfattelse af, at der er mange forskellige former for naboskab i et boligområde, både med dem, man deler opgang med, og andre beboere, der bor længere væk. Det kan være lige fra, at man i nogle opgange kan have rigtig meget med hinanden at gøre, fx giver hinanden gaver ved personlige mærkedage og spiser sammen, til at man ingen kontakt har til hinanden. Et studie af naboidentiteter har fundet frem til fire beboertyper: "de åbne", "de trofaste", "de stabile" og "udviklerne". De udgør forskellige måder at være naboer på, der hænger sammen med forskellige forventninger til og oplevelser af naboskabet (Sønderby 2011). Beboerne kan have forskellige opfattelser af naboskabet, som er betinget af alder og livsfasen, personlighed, forskellige grænser for individualitet og socialitet og ikke mindst af, hvor lang tid de har boet i boligområdet. Således kan yngre beboere tillægge naboskabet mindre betydning end ældre beboere, fx fordi de generelt har flere interesser uden for boligområdet, tilbringer mere tid der og er mere mobile. Tid har på flere måder en betydning, både hvor lang tid man har boet i boligområdet, og hvor gammelt boligområdet er, hvilket har betydning for oplevelsen af kontinuitet (Schifloe 1985). Hyppige udskiftninger af beboere, som man dårligt når at se, kan føre til en oplevelse af et ringe naboskab. De, der har boet i boligområdet i en stor del af deres liv, kan opleve, at der sker et skift i naboskabet fra det, det var "før", i forhold til naboskabet "nu". For eksempel at de nu som ældre har mere tid til at dyrke relationerne til de andre beboere. Nogle har fx boet dør om dør med hinanden i nogle årtier, inden de begynder at tale sammen, og begrundet det med, at de først nu som ældre har tid.

Det gode naboskab

Yvonne har boet i Grønnevang i 10 år og arbejder på et plejehjem, hvor hun ofte har nattevagter. Hun udtrykker stor sympati i forhold til sine naboer. Alligevel handler naboskab for hende ikke om at dyrke sociale relationer:

Vi sidder ikke lårene af hinanden, og vi render ikke på kaffevisitter hos hinanden, men der er altid

styr på, hvem der kommer og går og sådan derude. Der er gadespejle, selvom man ikke kan se dem. Altså, der er en form for styr på det. Der er mange, der er kommet og har sagt, 'nå, hvordan var ferien?' og sådan noget, altså, hvor jeg tænker, 'hvor fa'en ved de fra, at vi har været ude?'. Men det gør de. Der er styr på de der ting. De ved også, hvornår jeg har nattevagt, og hvornår jeg har fringe, og de ved ... jamen, det er sådan ... der er meget styr på sådan nogle ting her.

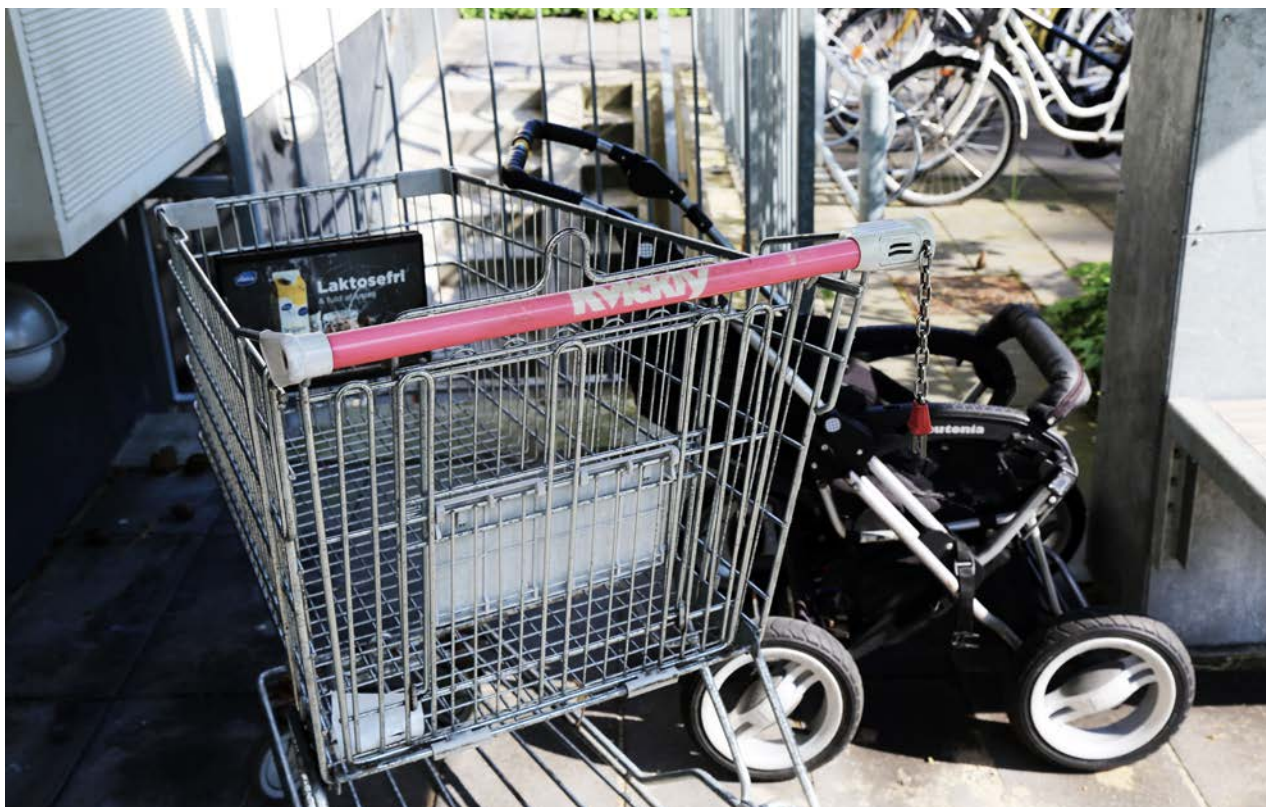
Yvonne giver således udtryk for en fornemmelse af tryghed, som er relateret til, at hendes naboer holder øje med hende og med, hvem der bevæger sig ind og ud og af boligområdet.

På mit spørgsmål om, hvad naboskabet betyder for Martin, påpeger han, at det er vigtigt at dyrke de gode relationer og at hjælpe hinanden med praktiske ting, uden at disse relationer nødvendigvis er særligt nære:

Det betyder jo noget for mig, at hvis jeg tager på ferie i 14 dage, at jeg så kan gå ind til min nabo og sige: 'Prøv at høre, kan du ikke lige kigge efter min post eller ringe efter politiet, hvis der har været indbrud eller et eller andet?' Det dyrker jeg meget. Og jeg håber også, at mine egne naboer får den opfattelse af mig, at selvfølgelig kan de det [bede om tilsvarende]. [...] Jeg siger ikke, at vi skal sidde og drikke kaffe, jeg siger bare, at vi skal kunne snakke pænt, når vi mødes nede i Kvickly eller i Netto, eller hvor vi handler. Eller på gaden. Uden at køre ind i hinanden som en masse biler. Det er vigtigt for mig. Det er også vigtigt for mig, at jeg ikke er uvenner med nogen generelt. Det gider jeg ikke. Det er livet for kort til.

Martin giver udtryk for naboskabets indlejring i hverdagspraksisser præget af tilfældige møder rundt omkring i og uden for boligkomplekset (Laurie, Whyte & Buckner 2002; Noble 2013; Pink 2012). Naboskabet handler først og fremmest om at kunne færdes på samme sted uden gnidninger og indebærer lave forventninger om gensidig sympati. Andre beboere nævner også, at det er vigtigt, at man kan tale sammen og hjælpe hinanden. For andre igen er det vigtigt, at man kan hilse på hinanden. Mange giver udtryk for, at de ikke dyrker de nære relationer til deres naboer. Nogle betoner de sociale relationer til naboer som "at have kontakt til". Generelt italesætter beboere svage og overfladiske relationer frem for stærke, personlige og forpligtende naboskabsrelationer. Disse relationer er således præget af svage bånd, dvs. enkeltstrengede relationer i form af bekendtskaber i modsætning til stærke bånd i form af venskaber (Granovetter 1973; Henning & Lieberg 1996). Dette forekommer også at afspejle den skrøbelige balance, der er, mellem nærhed og afstand i naboskabsrelationer samt vigtigheden af både at kunne vælge fællesskabet til og fra (Raun Andersen 2004). Beboere giver ofte udtryk for, at forholdet til naboer er overfladisk i modsætning til venner, som er "nærmest", og som i øvrigt er noget, man har andre steder end i boligområdet.

Der forekommer således at være en udbredt holdning om, at der er grænser for naboskabet, og at man ikke ønsker en alt for tæt kontakt til naboer. Dette ønske forekommer at udspringe af, at man i et boligområde lever tæt sammen med mange mennesker og derfor har et behov for privatliv. Balancen mellem hverken at være venner eller fjender er således grundlæggende for håndteringen af forholdet mellem nærhed og fremmedhed i boligområdet.

Tillid

Det kan være både kompliceret og akavet at interviewe beboere om, hvorvidt de har tillid til deres naboer. Beboere kan have svært ved at forholde begrebet tillid til det at være naboer og opfatter det som irrelevant i forhold til deres forståelse af, hvad et naboskab er. Adspurgt, om hun har tillid til sine naboer, siger 31-årige Eva: “Jeg har ikke mindre tillid til folk her end til folk andre steder”. Hendes udsagn udtrykker en opdeling mellem svage forbindelser som naboer, der hører til i boligområdets offentlige rum, og private og personlige relationer som venner, der hører til i de private hjem. Beboere forekommer ikke at forbinde naboer med følelser af tillid, men kan generelt føle sig trygge ved stedet og dets sociale relationer.

Denne observation er noget anderledes i forhold til antagelser om, at tillid er vigtig for den sociale kapital i boligområder (CFBU 2015; Dinesen & Sønderskov 2015; Putnam 2007; Rosenmeier & Vittrup 2011). Når beboere udtaler sig om, at de ikke har tillid til hinanden, handler det således om, at de forbinder tillid med private, dybe og nære relationer, som ikke omfatter deres naboer (Jensen 2016). For dem er tillid et personligt anliggende, der ikke er del af deres forståelse af nabokontakt som primært en svag forbindelse.

Dog kan deres praktisering af naboskab udtrykke en *praksis* om tillid, fx det at passe hinandens hjem, hvilket ofte omfatter “særligt udvalgte” naboer og indebærer at opbevare hinandens nøgler. Et kvalitativt studie af naboskabsrelationer i forskellige boligområder har således vist, at beboere forbinder praktiske ting med tillid såsom at udveksle nøgler, passe hinandens planter og post i ferier og at hjælpe hinanden i nødssituationer (van Eijk 2012: 3022). Dette illustrerer, at tillid frem for at være noget særligt kvalificeret ved menneskers natur er en samarbejdende praksis (Amin 2012: 37), der bliver til i menneskers praktiske forhold til hinanden. Spørgsmålet om, hvilken betydning tillid har eller

ikke har, hænger sammen med naboskabets natur som noget, der ikke nødvendigvis indebærer stærke følelser og forventninger om gensidig empati, men har at gøre med at være til stede på fælles grund (ibid.: 75).

Forestillinger om naboskab og etnisk forskellighed

Som det fremgik af forrige kapitel, bærer forestillinger om sociale relationer i multietniske boligområder ofte præg af, at etniske majoritets- og minoritetsbeboere udgør to adskilte og separate grupper. Beboerne kan fx have en antagelse om, at etniske danskere har mere med hinanden at gøre indbyrdes end med etniske minoriteter og omvendt. Dette kommer til udtryk i denne udveksling mellem Chantal og Eva i et fokusgruppeinterview:

Chantal: Hvis jeg banker på enhver udlændings dør her i Grønnevang, tror jeg, vi bliver venner med det samme. Jeg føler, at jeg har det okay med at banke på døren hos folk og snakke med udlændinge. Jeg føler et stærkere bånd til andre indvandrere.

Eva: Jeg tror, det er meget generelt. Det går begge veje. Det er også nemmere for en etnisk dansker at banke på en anden etnisk danskers dør.

Beboernes fortællinger om naboskabet kan således komme til at fremstå som noget, der beror på etnisk enshed. Beboere kan fx hyppigt komme med forklaringer om, at etniske danskere og etniske minoriteter ikke kommer på besøg i hinandens hjem, og hermed markere en grænse for naboskabet, som går ved dørstolpen. Dog er det generelt mindre udbredt, at naboer besøger hinanden – uanset hvilken baggrund de har. Antropologiske studier af relationer i boligområder har påpeget en tendens til, at mennesker er mere tilgængelige over for personer, der ligner dem selv (Gullestad 1992; Raun Andersen 2004; Wessendorf 2014). Nære relationer mellem naboer kan ofte være præget af enshed, dvs. at man interagerer med naboer, der ligner én selv.

Nogle personer forekommer at have rigtig meget at gøre med naboer fra samme oprindelsesland, hvilket også gælder de netværk af etniske danskere, der er i et boligområde. Andre er blot på hilsplan med naboer fra samme oprindelsesland. Nogle beboere med etnisk minoritetsbaggrund opsøger beboere fra forskellige lande, der taler samme sprog som dem, fx arabisk, i deres forsøg på at opdyrke et naboskab. I praksis er der dog ikke et entydigt forhold mellem naboskab og etnicitet. Andre beboere, fx Thaana, udtrykker, at etnisk baggrund er uden betydning i forhold til naboskab, og at det mere handler om overhovedet at have tid til naboskabet: “Det har slet ikke noget at gøre med, om vi er danske eller udenlandske beboere. Vi har travlt. Vi har ikke så meget tid til hinanden. Kun tid til at passe vores egen familie”. Sådanne understregninger af travlhed og manglende tid til at omgås sine naboer vidner om en udbredt tendens til ikke at prioritere naboskabet og en begrænset interesse for sine naboer.

Som det er fremgået af beboeres fortællinger, udgør naboskabet primært en vag relation. Det gode naboskab kommer til at handle om at have en passende distance til sin nabo, men udgør samtidig en oplevelse af tryghed. Dette betyder, at beboere ofte ikke tillægger naboskabsrelationer nogen særlig

betydning, og at disse relationer forekommer at være næsten ikke-eksisterende. Dette gælder i særlig grad forholdet mellem etniske minoritets- og majoritetsbeboere. Praksis forekommer imidlertid ofte at være en helt anden.

NABOSKABSPRAKSISSE: BETYDNINGEN AF DE SMÅ TING

Da jeg under mit besøg hjemme hos 70-årige Solvej spørger hende, om hun har nogen kontakt til sine naboer, husker hun dem ikke primært på deres navne, men i forhold til, hvor de fysisk bor i forhold til hende, og på de aktiviteter, de har sammen:

Solvej: *Nej. Der er nogen enkelte, jeg snakker med ... Hende, jeg går til dans med.*

Tina: *Rija, ja.*

Solvej: *Ja, og så ... én fra Marokko, der også bor herovre [peger i retning af vinduet, hvorfra der er udsyn til beboerens blok]. Hende snakker jeg også med.*

Tina: *Nå ja, hvad er det nu, hun hedder? Selma?*

Solvej: *Jeg aner ikke, hvad hun hedder, men vi snakker om forskellige ting, når vi mødes.*

Som eksemplet med Solvej viser, kan beboere udtrykke naborelationer som en kropslig oplevelse af boligområdet. Når man taler med beboere i deres hjem, fx i dagligstuen, hvor man sidder afslappet i sofaen, kan de have svært ved at svare på spørgsmål angående naboskabets natur. I stedet begynder de at fortælle om hverdagsbegivenheder, der involverer deres naboer, idet de undervejs i fortællingen peger med arme, hænder eller fingre eller nikker med hovedet i den retning, hvor deres naboer bor, eller der, hvor de i konkrete situationer har mødt dem. På denne måde udtrykker de naborelationer som en praktisk og kropslig oplevelse af boligområdet og beboerne som en forlængelse af dem selv.

Naboskabet som et grundlæggende praktisk forhold indebærer, at de sociale relationer er betinget af selve stedet og dets fysiske forhold. De rumlige forhold i et boligområde placerer beboere i situationer med hinanden, hvor det i det mindste er oplagt at hilse, uden at der nødvendigvis behøver

at komme mere ud af situationen (Laurier et al. 2002). Det at mødes i boligområdet er noget, der indebærer, at beboerne må forholde sig til hinanden. Som studier af naboskab har vist, forekommer de tilfældige møder primært i de udendørs rum og er relateret til kontaktsituationer baseret på at anerkende hinandens tilstedeværelse, hilse på og hjælpe hinanden (Henning & Lieberg 1996).

At hilse

Hvilken betydning har det, om man hilser eller ej? Megen social handling mellem mennesker, der ikke kender hinanden særligt godt, styres af normer for, hvad man bør eller ikke bør gøre i den sociale interaktion med andre mennesker. Det indebærer en konstant afvejning af, om man skal hilse på eller undvige hinanden, hvor det er vigtigt at udtrykke høflighed og samtidig respektfuld afstand (Goffman 1967). Agtelse udtrykkes gennem at have øjenkontakt, hilse, smile eller give komplimenter, som viser, at man på et symbolsk plan er involveret i den anden person.

Det at hilse eller ikke at hilse på hinanden er et tema, der ofte optager beboere. Denne optagethed af emnet viser, at det at hilse er en lille ting med en stor virkning. Det er noget, beboere oplever, at de skal forholde sig til: Ser man på hinanden, og hilser man, når man møder hinanden rundtomkring i boligområdet, eller går man bare forbi? Og hvad ligger der i det hele taget i det at hilse? Det at have bare lidt kontakt til sine naboer i form af at mødes tilfældigt og hilse spiller generelt en stor rolle for naboer. Hilseritualer er vigtige for menneskers identitet som sociale væsener, idet de er ladet med social betydning og markerer en erkendelse og anerkendelse af hinandens tilstedeværelse (Asplund 1987). Denne form for mikroritualer har først og fremmest betydning som en form (frem for et indhold), der kommunikerer erkendelsesmæssig anerkendelse (Goffmann 1967). Den store betydning, beboere ofte tillægger det at hilse på hinanden, hænger sammen med, at man ved at hilse kommunikerer tilgængelighed (Henning & Lieberg 1996; Raun Andersen 2004).

38-årige Cenk hilser på folk, selvom de ikke hilser, men er også ligeglad: "Man mister ikke noget ved at hilse." På samme vis giver 71-årige Ingrid udtryk for, at hun hilser på de fleste, hun møder: "Det er så nemt, og det kræver ikke så meget." Også 58-årige Adel siger: "Jeg har altid hilst på folk. Jeg tror, jeg har hilst mange gange på folk, 'hej, hej', og du går din vej, jeg går min vej." Mange giver på den måde udtryk for, at det at hilse er en separat handling, som ikke indebærer, at man har mere med hinanden at gøre ud over at hilse. Mange beboere hilser på dem, de har "set mange gange".

Det at hilse udelukker dog ikke, at man også begynder at tale sammen. Adspurgt, om han taler med eller blot hilser på de naboer, han møder i Grønnevang, svarer 55-årige Aslan, at eventuelle samtaler med folk, man møder på sin vej, er "forbigående". Hermed illustrerer han også, at eventuelle samtaler udspringer og er styret af kroppen og dens bevægelser, dvs. når han tilfældigt møder sine naboer på sin vej gennem boligområdet:

Aslan: Det er bare hej, faktisk, godt vejr, dejligt vejr. Ikke sådan, at man sidder og snakker.

Tina: Så man snakker om vejret. Hvad taler man ellers om?

Aslan: 'Uh, det er dejligt vejr i dag, solen skinner', sådan, på den måde. Bare forbigående samtaler, korte samtaler.

At "sludre"

Hvad taler beboere om, når de taler sammen? Ofte handler det om det, der "lige for tiden" foregår i boligområdet. Samtalen mellem naboer er ofte forbigående og har karakter af småsnak, som er relateret til et "her- og-nu" i forhold til sted og tid. Når man spørger beboere om, hvad de taler med hinanden om, er svarene ofte: "dit og dat", "chit-chat" og "alt mellem himmel og jord". Lykke taler tit med sine naboer, et ældre par fra Tyrkiet. Det er især det, at deres terrasser støder op til hinanden, der gør, at de har en form for "chit-chat over hegnet", som hun kalder det: "Vi snakker om alt muligt, børn og mad og varmen og terrassen ...". Denne praksis af naboskabssnak om mange forskellige emner og forhold er præget af hverdagslivets tilfældighed og letbevægelighed og understreger naboskabspraksisser som lejlighedsvise (Laurier et al. 2002). Nabosnakken er først og fremmest præget af situationen lige nu og her og handler om de gøremål og hændelser, der optager beboeren. På denne måde er det først og fremmest det at "sludre", der kendetegner snakken, og som består i historier, beboere fortæller om og til hinanden.

Desuden kan snakken tage form af en kontinuerlig sladder om personer og emner i området. Denne form for sladder er noget, som mange ikke ønsker, og kan være årsag til, at beboere undlader at have for meget kontakt med deres naboer.

At hjælpe

Netop beboeres hjælperelationer kan være temmelig omfattende og derfor ofte stå i kontrast til deres fortællinger om naboskabets manglende tæthed. Beboere hjælper hinanden på mange forskellige måder med små og store ting. De hjælper hinanden med praktiske ting, fx med at udføre lettere håndværk, når en håndvask eller lignende er gået i stykker. De hjælper hinanden med at kommunikere med lokale myndigheder, boligselskabet, el-udbyderen og TV-udbyderen.

Hjælperelationerne er ofte betinget af forskellige livssituationer. De mere etablerede hjælper de mindre etablerede, fx beboere, for hvem det er nyt at bo i boligområdet eller at bo i Danmark. Alder er på forskellige måder af betydning. De ældre hjælper de yngre med nogle ting og de yngre hjælper de ældre med andre. For eksempel har Jytte på 77 år, som er tidligere syerske, syet gardiner for sine naboer, et ungt par fra Sudan. Hun syntes, de manglede gardiner til køkkenet, som vender

ud hvor folk går forbi. 50-årige Selma har passet på gamle fru Nielsen, som boede i stuen i hendes opgang. Hun så til hende, da hun var syg og kom på hospitalet og frem til hendes død.

De mere nære naboer opbevarer nøgler for hinanden. Ud over at det er praktisk at have en ekstranøgle tæt på ens hjem, hvis man har låst sig ude, bliver denne opbevaring af nøgler især taget i brug, når beboerne tager på ferie. Man passer hinandens hjem og vander blomster. Hjelperelationerne kan således være temmelig omfattende og indebærer også, at man kommer tæt ind på sin nabos liv, idet man får direkte adgang til hinandens hjem. Men dette indebærer ikke nødvendigvis, at man også "kommer sammen" privat.

At udveksle

Mange hjælperelationer udvikler sig til udvekslingsrelationer, dvs. at man kontinuerligt udveksler ting eller tjenester med hinanden. Sådanne udvekslingsforhold er betinget af en vis gensidighed, i og med at de indebærer en forpligtigelse til at gengælde hinandens ydelser. Nogle beboere indgår i netværk af tjenester med hinanden. Jytte beretter om det netværk af tjenester, hun og andre indgår i:

Jytte: *Jo, og hende Rita, hun er nemlig ovre hos Dagny hver dag. Og så sludrer vi og sladrer. Og så har Dagny en nabo, han er kok. Og så én dag, han havde købt et eller andet, så sagde han: 'Nej, jeg skal bruge de der bukser, og jeg skal også have lagt dem op.' 'Du ringer bare til sytteren'.*

Tina: *Og det er dig?*

Jytte: *Ja. Og så kom han op, og han skulle bruge dem dagen efter, nå, men så lagde jeg lige bukserne op. Og så sagde Dagny til ham: 'Nu skal du ikke gå og fortælle for mange det.'*

Udvekslingen af ting og tjenester rummer delagtighed og kontinuitet og er betinget af en vis reciprocitet, idet den indebærer en forpligtigelse til at gengælde hinandens ydelser. Dermed understreges, at det, der bliver udvekslet, er forbundet med ejernes personer, og selve udvekslingen er en social aktivitet, der producerer gensidige sociale relationer (Mauss 1969). Den glidende overgang mellem at hjælpe, passe på og udveksle med hinanden anskueliggør naboskabet som et altomfattende udvekslingsforhold i form af virksomme sociale relationer i hverdagslivet (Gullestad 1984).

At komme ind/op/ned hos hinanden

Naboskab kan også involvere at komme ind/op/ned hos hinanden, idet man bor i samme opgang, dør om dør eller under og over hinanden og dermed tæt på hinanden. Naboer er således fysisk set ofte "de nærmeste", hvad enten man kommer forbi hinanden for at låne ting eller hjælpe hinanden, eller hvis man har et mere nært forhold til hinanden, fx tager på besøg hos hinanden for at sludre eller lave praktiske ting sammen. Et studie af naborelationer i Norge har vist, at køn er relateret til, hvordan man er sammen, idet det generelt er kvinder, der snakker privat, mens mænd laver praktiske ting sammen (Gullestad 1984). Som regel møder man dog først og fremmest sine naboer i boligområdets offentlige rum, ikke privat.

Naboskab som en "forbindelse"

Det er længe blevet diskuteret, at fællesskabsfølelsen i samfundet generelt og specifikt i lokalområder har mistet sin betydning i takt med udviklingen til et moderne industrisamfund (se bl.a. Glynn 1986). Det er således blevet fremhævet, at fællesskaber om et sted som et boligområde har mistet sin evne til at indgyde en særlig fællesskabsfølelse. Som det er fremgået, udtrykker beboere, at naboskab for dem ikke betyder at have en tæt kontakt med deres naboer, men at have mulighed for at have det. I stedet betoner de ofte de sociale relationer med deres naboer som at have "forbindelse" med. I sin diskussion af begrebet fællesskab pointerer den canadiske antropolog Vered Amit en tendens til at overbetone begreber som kollektiv identitet og idéer om fællesskab (Amit 2002). I stedet fremhæver hun begrebet *consociation*, som på dansk kan oversættes med netop "forbindelse". En sådan "forbindelse" udgør en fornemmelse af fællesskab, der opstår ud af de daglige muligheder, der er, for at indgå i en venlig eller imødekommende relation. "Forbindelse" betoner dermed det kontekstuelle, skrøbelige og forbigående. Denne form for fællesskab er først og fremmest defineret på baggrund af, hvad deltagerne har til fælles, fx det at dele boligområde og at være naboer; at opleve at man – for en tid – har noget til fælles.

SAMMENFATNING

Naboskab handler om, hvordan beboere, der bor tæt sammen, forholder sig til hinanden.

Naboskabsrelationer er grundlæggende en praktisk og kropsligt oplevelse af boligområdet og beboerne.

Naboskab handler først og fremmest om at dele sted og rummer en dimension af samarbejde og naturbestemt samhørighed. Det er en form for adfærd, der opstår, når man lejlighedsvis og tilfældigvis støder ind i sine naboer og på den måde har mulighed for at være i kontakt med dem. Naboskabet kan rumme forskellige følelser, der markerer en adskillelse mellem privat og offentlig, og er præget af distance, respekt for privatliv, lav interesse, svage bånd og en fornemmelse for tryghed.

Denne beskrivelse af naboskabet stiller spørgsmål ved antagelser om naboskabet, som noget, der hviler på nære relationer og dybe følelser af tillid og stor deltagelse i boligområdets fælles arrangementer. I stedet for at handle om følelser forekommer tillid først og fremmest at være en samarbejdende praksis, der opstår ud af de hverdagspraksisser, naboer deler med hinanden. Disse praksisser kan forekomme at være i kontrast til beboeres egne forestillinger om naboskab som noget, man ikke dyrker.

Naboskabspraksisser har ofte en stor betydning, selvom beboere ikke "ser" dem eller tillægger dem en sådan betydning. For eksempel er det at hilse på hinanden en lille handling med en stor social betydning, idet den markerer en anerkendelse af hinandens tilstedeværelse og tilgængelighed. Gennem handlinger som at hilse, sludre, hjælpe og udveksle består hverdagslivet i boligområdet af virksomme sociale relationer.

Naboskabet er betinget af selve stedet og dets fysiske forhold; lejlighedsvis og tilfældige møder foregår primært i de fælles rum, ofte udendørs. Den betydning, steder kan have, for naboskabsrelationer handler næste kapitel om.

KAPITEL 4.

FORHOLDET MELLEM FYSISKE OMGIVELSER OG SOCIALE RELATIONER

Som beskrevet i forrige kapitel er naboskab grundlæggende et praktisk forhold, der opstår ud af hverdagens gøremål og møder i et boligområde. Der er således et vist forhold mellem de fysiske omgivelser og sociale relationer, hvilket også er et forskningsemne i udvikling. Dette kapitel ser nærmere på steders sociale dimension, der søger at sammenkoble arkitektur med samfundsvidenskab. Hermed stilles ind på, hvad steder *kan* (og hvad de ikke kan) og deres muligheder i forhold til at påvirke stemningen og udformningen af de sociale relationer.

Kapitlet beskriver desuden forskellige gængse praksisser for beboeres bevægelse i boligområdet og de kontaktformer, der kan opstå ved at færdes sammen med andre beboere på fælles steder. Dette kapitel beskriver primært, hvilke muligheder for socialt liv de fysiske omgivelser kan lægge op til, og kommer ikke ind på arten af sociale relationer; dette emne behandles i det næste kapitel.

STEDETS BETYDNING

Et sted er ikke blot en fysisk og geografisk afgrænset ramme om en hverdagspraksis. Det er snarere menneskers oplevelser og praktiseringer af stedet, der skaber det (Low & Lawrence-Zuniga 2003). Sted skal forstås i sammenhæng med begrebet rum, som et produkt af kognitive og sociale processer og som noget, mennesker skaber gennem praksisser og sociale relationer (Lefebvre 1991). Et rum er således i sig selv et aspekt af sociale relationer; det er noget, mennesker gør (Jiménez 2003).

De daglige rutiner i hverdagslivet udgør erfarede rum. Sted, rum og socialitet hænger sammen og forbindes af hverdagslivets flow af forskellige praksisser, som bl.a. involverer bevægelse i de fysiske

omgivelser og de sanseoplevelser, dette indebærer (Pink 2012). Det kan være, når man tilfældigt mødes med andre beboere på trappeopgangen, i vaskekælderen eller på sin tur rundt i boligområdet. Eller i form af tilfældige møder mellem naboer på deres respektive altaner, der foranlediger til momenter af livsfilosofiske udvekslinger.

FORSKNING OM FYSISKE OMGIVELSER OG SOCIALE RELATIONER

Forskellige fagdiscipliner som arkitektur, antropologi, sociologi og geografi har prøvet at indkredse samspillet mellem mennesker og deres materielle omgivelser i by- og boligområder. Ifølge den danske arkitekt Jan Gehl spiller steders fysiske og arkitektoniske indretning og omgivelser sammen med mellemmenneskelige forhold, herunder de muligheder for kontakt, der kan opstå (Gehl 2003, 2010). Offentlige rum kan udgøre en forudsætning og ramme for møder mellem mennesker. Struktur og form i boligområder har betydning for menneskers oplevelse af disse områder og for, i hvilken grad mennesker føler sig tilskyndet til at færdes og opholde sig der. Det kan bl.a. handle om, hvor store afstande der er mellem bygningerne (Villadsen & Kielgast 2008). Uderummene og den stemning, der kan være her, kan invitere til både ophold og bevægelse og ikke mindst til at stoppe op og få en snak med naboen (van Deurs 2008).

Adskillelsen mellem ude og inde, mellem private og offentlige rum, og hvorvidt de overgange, der er herimellem, er skarpe eller flydende i et boligområde, spiller en rolle for livet i boligområderne. Overgangene mellem offentlige og private rum kan markeres af forskellige "overgangszoner", bløde overgange, kanter og vinkler, der hverken er helt private eller helt offentlige (Gehl 2003, 2010), og udgør former for udflydende grænser mellem hjem og kvarter (Raahauge 2007: 42). Kantzonen mellem bygning og fællesareal er det sted, hvor livet leves (van Deurs 2008: 61). Kantzonen kan fx bestå i, at hjemmezone og offentlige rum flyder sammen i halvprivate forhaver i boligområder, som inviterer til kommunikation på tværs af private og offentlige rum.

Et ofte rejst spørgsmål er, om arkitektur virkelig har så stor en kraft, at den kan påvirke de sociale relationer, dvs. om man kan skabe deciderede mødesteder for mennesker. Spørgsmålet er, om bevidst konstruerede mødesteder virker efter hensigten. Selvom mennesker mødes, stopper de ikke nødvendigvis op og begynder at kommunikere med hinanden. Som det fremgik af forrige kapitel, giver møder først og fremmest anledning til overvejelser om, hvorvidt man skal hilse på eller undvige hinanden. Der kan dermed sættes spørgsmålstejn ved antagelsen af, at der er en stærk forbindelse mellem offentlige rum og udviklingen af en positiv fælles socialitet. Ash Amin peger således på, at selve tilstedeværelsen af mennesker i offentlige rum ikke nødvendigvis medfører betydningsfulde interaktioner. Han påpeger, at det bl.a. kommer an på, hvor man færdes, og hvad man gør. Forskellige steder har forskellige udformninger og lægger op til forskellige former for adfærd, og der er således "forskellige geografier for kontakt" (Amin 2012: 63). At færdes sammen på offentlige steder som fx på et strøg, adskiller sig fra at færdes sammen i et boligområde, hvilket som nævnt indebærer samleven og samarbejde. Også andre forskere har på andre måder påpeget, at offentlige rum som boligområder i højere grad end andre områder har betydning for skabelsen af relationer og identifikationer (Germain 2002).

Sted og rum er per definition forbundet med sociale relationer og processer. Samtidig har der

i de senere år været fokus på samspillet mellem fysiske omgivelser og sociale relationer, og hvordan forskellige steder kan have forskellige sociale betydninger.

STEDETS MULIGHEDER

Én af de forskere, der har søgt at indkredse samspillet mellem fysiske steder og sociale relationer, er den britiske antropolog Sandra Wallman, som har forsket i steders “duelighed”, dvs. hvad steder kan, hvilke muligheder de indeholder og deres kapacitet til at virke og fungere, både under normale forhold og under forandringer (Wallman et al. 2011). Sådanne forandringer kan være samfundsmæssige, politiske, økonomiske og sundhedsmæssige udfordringer som migration, økonomisk krise og sygdoms-epidemier. Til en analyse heraf har Wallman udviklet en model til klassifikation af lokale systemer. Denne klassifikation angår især steders robusthed, bl.a. i forhold til at fremstå som åbne eller lukkede. Åbenhed skal forstås som social åbenhed, dvs. i forhold til andre mennesker, og er forbundet med forskellighed og fleksibilitet, hvor lukkethed forbindes med ensshed og rigiditet. Jo mere åbent et system er, jo mere robust er det, dvs. jo bedre er det til at takle og tilpasse sig de udfordringer og forandringer, der kan opstå. I sin model for analyse af steders duelighed og åbenhed-lukkethed peger Wallman på forskellige faktorer i form af fysiske og arkitektoniske forhold, sociologiske forhold, netværk og fortællinger.

Fysiske og arkitektoniske forhold

En vigtig faktor er lokale steders materielle og fysiske fremtoning, dvs. det synlige, der umiddelbart kan tælles og kortlægges, som fx bygninger, husblokke, veje og busruter. I de fysiske og arkitektoniske forhold kan man også måle steders åbenhed, fleksibilitet og heterogenitet, bl.a. om stedet rummer muligheder for at “hænge ud”, fordelingen af beboere i boligområdet, de aktiviteter, der finder sted, samt de eksterne omgivelser i form af adgang til hovedveje, transportsystemer, butikker og kontorer (Wallman et al. 2011: 122).

I forhold til steders materielle og fysiske fremtoning i et boligområde kan man se på, hvilke overgangszoner og bløde kanter mellem privat og offentligt liv der er, fx i form af opsatte stole eller bænke uden for hovedopgangen, hvor beboerne kan sidde og læse dagens avis eller snakke sammen, eller andre muligheder for at “hænge ud” i form af ramper ned til kældre og træværket, der omgiver skraldecontainere. Altaner og vinduer kan også fungere som en form for blød overgang mellem private og offentlige rum. Også fælleslokaler som fx det fælles vaskeri kan give anledning til at mødes mellem private og offentlige rum.

Selve aktivitetsniveauet i et boligområde kan desuden være højt, fx hvis der er mange mennesker hjemme i dagtimerne.

Sociologiske forhold

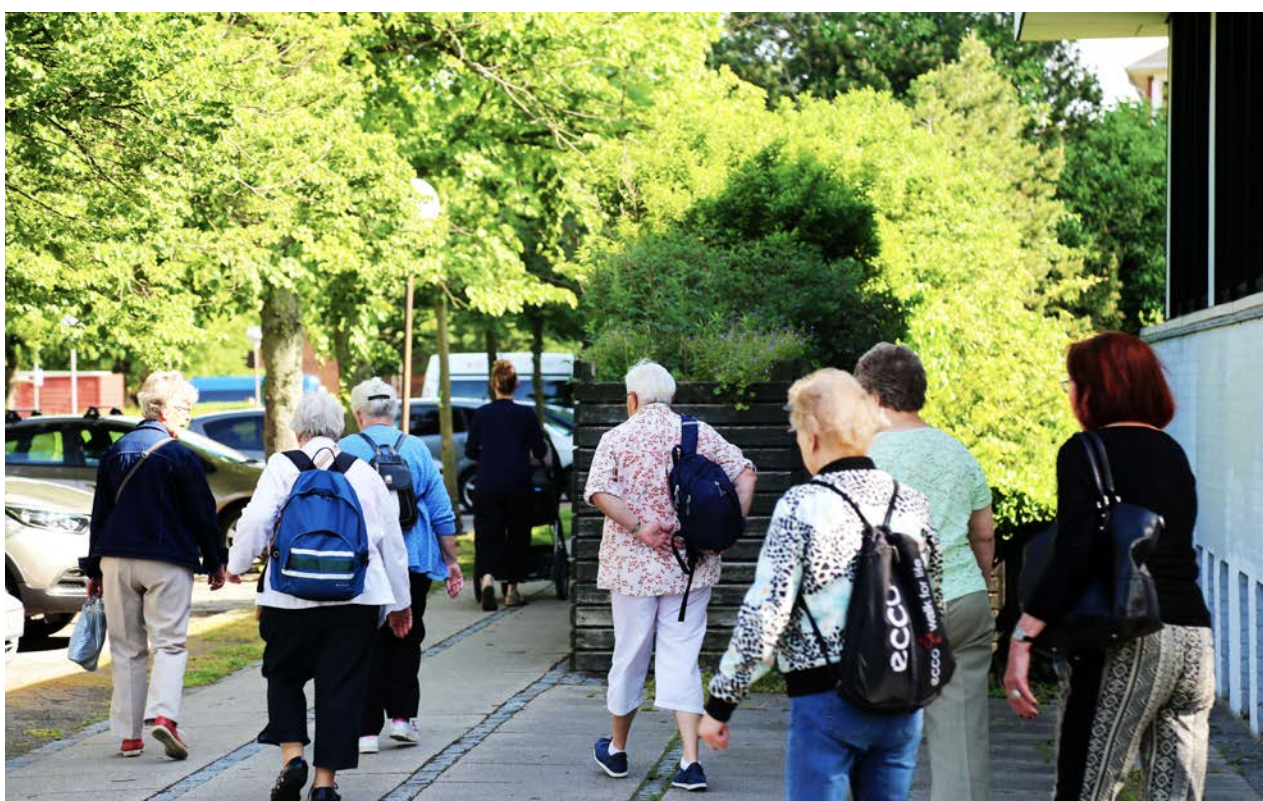
Disse faktorer handler om, hvilke kategorier af personer der bor i boligområdet (defineret på baggrund af alder, etnicitet, familiestruktur, socioøkonomisk status), og som er med til at præge boligområdet (Wallman et al. 2011: 122). Det vil sige, at beboersammensætningen er vigtig for trivlsen i et boligområde. Ifølge Wallman kan en blandet beboersammensætning være gavnlig for et boligområde, hvis der er tale om en særligt sammensat “blandethed”, fx i forhold til etnicitet. Mange mennesker fra

samme eller få etniske grupper samlet på et sted kan gøre stedet mere lukket (Wallman et al. 2011: 25). Boligområder, hvis beboere tilhører flere mindre grupper med forskellig etnisk baggrund, kan være mere åbne.

Pouls opgang er et godt eksempel på en “blandet” opgang. Poul og hans kone Tove, som begge er i 70’erne, bor i stuen til højre. I stuen til venstre bor Kurt, en lidt ældre enkemand. På første sal til højre bor et ældre ægtepar, Muhammed og Aisha fra Pakistan, med deres datter Nadia. Til venstre bor en ældre kvinde, Grete, som er invalidepensionist. På anden sal til højre bor det midaldrende ægtepar Safia og Hamid fra Marokko med deres fire børn. På anden sal til venstre bor et ungt par, Pia og Henrik, med deres to børn. På tredje sal til højre bor en ung enlig mor, Helene, med sin datter. På tredje sal til venstre bor et ungt ægtepar, Ali og Hanna fra Libanon. Beboerne i Pouls opgang tilhører mange forskelligartede kategorier med hensyn til socioøkonomisk status, arbejde og ledighed, sygdom, familiestruktur, køn, alder og etnicitet.

Netværksfaktorer

Disse faktorer omhandler de forbindelser, der er mellem forskellige kategorier af mennesker, hvilke og hvor mange slags forbindelser der er, hvornår og hvor ofte personerne mødes, hvad netværket er baseret på, og hvor udbredt det er (Wallman et al. 2011: 122). Centralt er spørgsmålet, hvilke person-

kategorier netværkene omfatter, om netværkene er ensartede eller forskelligartede. Det handler bl.a. om, hvor fleksible eller rigide de grænser, der omkranser netværkene, er, hvorvidt der er forbindelser mellem forskellige netværk, og hvordan netværk evt. gennemskærer hinanden, fx om der er overlap af bestemte personkategorier i de forskellige netværk. Nogle netværk kan fx være baseret på alder, andre på etnicitet. Hvis de forskellige netværk er præget af den samme slags mennesker, fx med samme etnicitet, kan der være tale om generelt hårdt optrukne grænser mellem grupper.

Fortællinger og myter

Disse faktorer handler om, hvilke fortællinger og myter der er om et sted., bl.a. om, hvordan beboere ser deres boligområde, hvem de definerer som tilhørende boligområdet, og hvilke definitioner af “os” og “dem” der kan være på spil (Wallman et al. 2011: 123).

Fortællingerne kan handle om forskellige begivenheder, der har fundet sted i boligområdet, og er med til at skabe beboeres opfattelse af det. Fortællingerne kan også omhandle forskellige kategorier af personer, der bor i området, samt relationerne mellem dem. For eksempel kan beboeres omtale af forskellige personkategorier være præget af distinktioner mellem “udlændinge” og “danskere”, som kan være herskende i et boligområde, således som det fremgik af kapitel 2.

Åbenhed og lukkethed som relativt

Faktorerne i Wallmans model kan variere meget og vise sig i forskellige kombinationer i forskellige boligområder. Et steds åbenhed og lukkethed beror på det samlede billede, som myter og fortællinger, netværk, sociologiske faktorer og de fysiske forhold lægger op til. For eksempel kan de fysiske forhold rumme fleksibilitet og åbenhed, mens netværk og fortællinger markerer grænser og lukkethed mellem grupper.

BEBOELSESPRAKSISSER OG KONTAKT

Hvor det forrige afsnit var et perspektiv på hele steder, ser dette afsnit nærmere på praksisser for beboeres bevægelser i boligområdets udesteder og fællesrum som kan indebære kontakt til andre beboere. Forskellige sanser som synet, hørelsen og lugtesansen spiller desuden en rolle for nabokontakt.

Betydningen af det visuelle

Det at kunne se hinanden i boligområdet, fx på trapper, over altaner eller på stierne, er en forudsætning for at blive bevidst om hinandens eksistens. Synssansen fremstår som noget frivilligt og kan fremkalde følelser af samhørighed og fællesskab (Stender 2007: 40). Frivilligheden indebærer, at det, der ses, kan vælges til eller fra, og at personer bestemmer, hvad de vil se, og hvem de ønsker at betone fællesskab med. Som beskrevet i forrige kapitel er det at se på, nikke til eller hilse på hinanden et bevidst til- eller fravalg, man foretager.

Udsigten fra vinduer og altaner spiller en vis rolle for visuel kontakt. Herfra har man frit udsyn over området, hvem der bevæger sig der og går ind og ud ad hoveddøre. For eksempel kan folk fra deres altaner føre samtaler med de forbipasserende på gadeplan eller hilse fra vinduer ved at vinke til forbipasserende eller andre beboere, som også kigger ud ad vinduet eller befinder sig på deres altaner.

Lyde, lugte og andre påvirkninger

Til forskel fra synssansen fremstår andre sanser, fx som høre- og lugtsansen, som mindre frivillige. Aktiviteter i et boligområde kan manifestere sig som fx lyde eller lugte, der rækker ud over deres egne fysiske grænser og ind i private boliger, hvor beboerne oplever, at de påvirker deres privatliv. Høresansen medfører en bevidsthed om de andre naboer og deres levevis. Lydene omfatter beboeres liv og færden i de tilstødende lejligheder, på trappeopgangen og uden for blokkene. De kommer fra beboere, som taler eller råber til hinanden, børn, der skrider og hopper, musik, fra affald, der smides ned gennem affaldsskakten, og naboer, der går på toilettet. Lugtesansen lukker bl.a. lugte fra andres madlavning ind. Andre og mere fysiske påvirkninger kan være fra naboer, der smider ting som mindre affald, fx cigaretskod, ud ad vinduet, som kan ryge ind ad underboens åbne vindue og havne midt på gulvet.

De forskellige små hverdagslige begivenheder vidner om, hvad det vil sige at bo tæt sammen i en beboelsejendom, hvor grænserne i form af døre, vinduer, vægge, loft og gulv indimellem er skrøbelige og gennemtrængelige. På disse forskellige måder skabes delagtighed i hinandens liv, om man vil det eller ej.

At støde ind i hinanden på udesteder og i fællesrum

Udeaktiviteter i offentlige rum kan opdeles efter nødvendige aktiviteter, valgfrie aktiviteter og sociale aktiviteter (Gehl 2003: 7). Nødvendige aktiviteter kan handle om at gå igennem boligområdet for at gå i vaskekælder, købe ind, tage på arbejde, dvs. almindelige hverdagsaktiviteter. De valgfrie aktiviteter kan bestå i at gå en tur og stå eller sidde i boligområdet for at nyde det gode vejr. De sociale aktiviteter kan omfatte ophold på områder med sidde- og ståmuligheder såsom bænke og stier og tale med andre beboere, man møder. Man kan observere, at naboer på deres færd gennem boligområdet, fx om eftermiddagen til og fra arbejde og indkøb i det nærmeste supermarked, møder andre naboer, hilser, evt. stopper op i kortere eller i længere tid og sludrer. Denne sludren er også betinget af, at man på forskellig vis får kontakt med hinanden på forskellige steder i boligområdet. Således kan naboer tale rigtig meget sammen på bænke, mellem altaner eller mellem gadeplan og vinduer og altaner.

Måder at mødes på kan være et resultat af gentagne daglige møder mellem personer, som deler ruter og rutiner (Aptekar et al. 2015). Særlige ruter gennem boligområdet kan således være del af beboeres daglige rutiner, og indebære, at man støder på andre beboere med samme daglige rutiner i boligområdet, hvilket kan give anledning til at hilse på og evt. stoppe op og sludre med hinanden.

Udesteder som stier, bænke og legepladser udgør ligesom fællesrum steder, hvor der er mulighed for at støde på andre beboere og dermed anledning til uformelle kontaktsituationer. Der kan være forskellige opholdszoner, som kan udgøre en overgangszone mellem offentligt og privat liv, fx i form af sidde- og ståmuligheder. Sådanne steder kan udgøre det, der i forskningen om boligområder kaldes "bufferzoner", mødepladser i form af arenaer mellem de private hjem og omverden (Haugen 1978 i Bjørnsnøs 2011), en åbning mod omverdenen, der muliggør kontakt med naboen, uden at man invaderer hinandens privatsfærer. På denne måde kan der også opstå det, som byforskere kalder "det tredje sted" (Diken 1995; Lefebvre 1991; Soja 1996), der kan fungere som en slags neutral grænsezone, et sted, hvor man kan være sig selv og samtidig sammen med andre.

Bænke

Bænkene er steder, hvor man mødes uformelt. De fungerer også som “bufferzoner” og har undertiden karakter af at være halvprivate. De mest benyttede siddesteder er bænke opstillet langs mure, hvor man kan sidde med ryggen dækket, og hvor der er udsigt over de aktiviteter, der foregår i området (Gehl 2003). Beboere omtaler og fortæller ofte historier om bænkene, hvor de mødes om sommeren og sidder og snakker. Bænkene kan således være mødesteder for mange forskellige personer. 77-årige Jytte fortæller om Dagny, én af beboerne i sin blok:

Og hun sidder altid ude på bænken om sommeren, og så kommer alle folk forbi: 'Nå, nu er det blevet sommer'. Og så slæber hun også stole og puder ud, og så kommer jeg og har været i byen. 'Nå, skal du ikke sidde ned, du kan sidde på min rollator, eller skal vi hente en stol?' Og så sidder vi der og holder faddersladder og hygger os, og alle folk, der kommer forbi, de hilser og snakker, og vi har det så hyggeligt.

Jytte og Dagny er begge i 70'erne og bor i samme blok og har opbygget en relation på én af bænkene uden for deres fælles blok. Der mødes de ofte og har udvidet bænken med puder, stole og rollatorer, i takt med at flere beboere kommer til og deltager i deres selskab. Blandt andet har Jytte mødt Dagnys naboer som den jævnaldrende Rita og den 35-årige Martin, og de fire har med tiden skabt et netværk, hvor de udveksler ting og tjenester med hinanden.

Også to venner, Karim på 17 år og Cahil på 19 år, sidder tit på en bæk ved indgangen til boligområdet. Her nyder de at sidde i solen om sommeren og mødes med deres venner om aftenen. Således kan det at sætte sig på bænken have karakter af at være noget aftalt mellem bestemte personer, der på nogle tidspunkter kan inkludere andre bekendte. Eksemplerne viser bl.a., at voksenaktiviteter ofte finder sted ved indgangsdøre, og at unge ofte hænger ud ved områdets indgange (Gehl 2010: 29).

Indendørs fællesrum

Indendørs fællesrum som en vaskekælder kan også give anledning til interaktion mellem beboere. Som 22-årige Nadia fortæller om boligområdets nye vaskeri, der består af et stort åbent rum med 15 vaske-maskiner, tørretumblere, rullemaskine og bænke samt en kaffeautomat:

Og især nu med vaskeriet. Vi har jo fået sådan et åbent vaskeri nu, og før i tiden i højhuset, der havde vi sådan nogle lukkede værelser, der talte man ikke så meget med hinanden, men nu har vi fået sådan et åbent vaskeri, så der er mange folk, der kommer, og så begynder man at snakke med folk, som man heller ikke kender, og som man ellers aldrig ville snakke med.

Det nye vaskeris "åbenhed" fremhæves her som direkte årsag til, at man snakker sammen med de andre tøjvaskende, i modsætning til det gamle vaskeris "lukkethed" på grund af de små lukkede rum.

Udesteder og fællesrum skaber nogle særlige rammer for kontakt, men det er beboernes valg, om de har lyst til at interagere med hinanden. Ud over at den sociale kontakt er noget, der kan til- og fravælges, bærer interaktionen i fællesrum som vaskekælderen præg af at være et resultat af universelle måder at færdes og omgås hinanden på. Det kan fx være at holde døren for hinanden, bevæge sig mellem hinanden i vaskerkælderen uden at støde ind i hinanden og bede hinanden om hjælp med at finde ud af tørretumbleren.

SAMMENFATNING

Dette kapitel har behandlet spørgsmålet om, hvor stort et potentiale fysiske omgivelser har for at generere sociale møder og relationer mellem beboere. Der er en indbygget socialitet i steder og rum, som ikke blot er et territorie, hvor handlinger finder sted, men som mennesker skaber gennem deres handlinger. På den måde hænger sted, rum og socialitet sammen og er bundet sammen af hverdagslivets bevægelser og sanseoplevelser i de fysiske omgivelser. Et fokus på denne sammenkobling af sted og socialitet i et boligområde kan også sige noget om naboskabet i området, idet naboskabet ofte vil være relateret til de forskellige former for kontakt, der kan opstå her, således som det fremgik af forrige kapitel.

Boligområder udgør dog steder, der er karakteriseret ved en vis samleven og samarbejde, idet man lever og færdes på samme sted med de samme mennesker. Derfor vil der i det mindste være en form for genkendelighed mellem beboere her. Et særligt potentiale forekommer at være overgange mellem private og offentlige rum, som kan udgøre særlige steder, hvor der kan opstå kontakt på tværs af disse rum, og hvor man kan være sig selv, samtidig med at man er sammen med andre.

På baggrund af den kobling mellem sted, sociale relationer og hverdagsliv, som dette kapitel har illustreret, vil næste kapitel se nærmere på, hvilken betydning det har for de hverdagsrelationer, der er mellem beboere med forskellige etniske baggrunde.

KAPITEL 5.

OM INTERETNISKE RELATIONER OG HVERDAGSLIV

Gustav og Cenk bor øverst på tredje sal i tilstødende opgange og har med tiden opbygget en relation på tværs af deres altaner, som hænger sammen, kun adskilt af en væg med skodder, der kan åbnes og lukkes. De kan dermed se ind til hinanden og følge med i hinandens liv. Denne altanvæg betyder, at der er opstået en form for fællesrum mellem deres boliger. Selma og Vibeke er ligeledes naboer øverst på tredje sal i samme blok og går på besøg hos hinanden, ofte flere gange om dagen. Sidst på dagen kan de finde på at komme forbi hinanden iført nattøj for at få dagens sidste snak. Trappeopgangen fungerer som en forlængelse af privatsfæren og forbinder de to hjem. Disse eksempler illustrerer forrige kapitels fortælling om forholdet mellem fysiske omgivelser og sociale relationer.

Dette afsluttende kapitel ser på de forbindelser, der kan opstå mellem beboere, ved at de deler rum og hverdagsliv, og har særligt fokus på arten af de sociale relationer, der kan opstå her. Kapitlet præsenterer nyere international forskning om hverdagsmøder i byrum, om forholdet mellem kontakt, sameksistens og konflikt samt om de mere subtile former for hverdagspraksisser, der får et boligområde til at hænge sammen.

FORSKNING I AT DELE BYRUM “PÅ TVÆRS”

Forrige kapitel beskrev bl.a. det potentiale, der kan være i bløde overgange mellem private og offentlige rum, som kan udgøre kontaktzoner. Den græske arkitekt Stavros Stavrides (2016) omtaler forskellige former for “midt-i-mellem”-rumlighed, fx ved dørkarme og broer, der befinder sig “på tærsklen” og krydses og har potentiale til at skabe møder mellem enheder, fx grupper og livsstile, der ellers opfattes som forskellige. Ifølge Stavrides udgør “midt-i-mellem”-rumlighed muligheder for foran-

dring, idet krydsninger af tærskler – og hermed af grænser – skaber møder og udgør rum for etablering af mellemformer og skabelse af forbindelser. Idéen om, at steder kan udgøre zoner for møder mellem de mennesker, der deler boligområdet, er noget, der også optager forskningen om multietniske boligområder. En del forskning har fokus på de positive sociale aspekter af det at dele byrum. Byer er bl.a. beskrevet som udgørende steder for “civilitet” (Lofland 1989) og “rutinevenskaber” (Thrift 2004). Studier af hverdagsmøder udforsker de former for møder og netværk af venskaber, der kan opstå mellem mennesker med forskellig etnisk og kulturel baggrund. Venskab kan bl.a. betragtes som et sociospatiale fænomen relateret til sådanne hverdagsmøder, hvor der kan opstå særlige tilknytninger mellem mennesker (Kathiravelu 2013).

Forskningen rummer dog mange forskellige forestillinger om arten af de sociale relationer, der kan opstå, og hvilket potentiale de rummer.

Kontakt

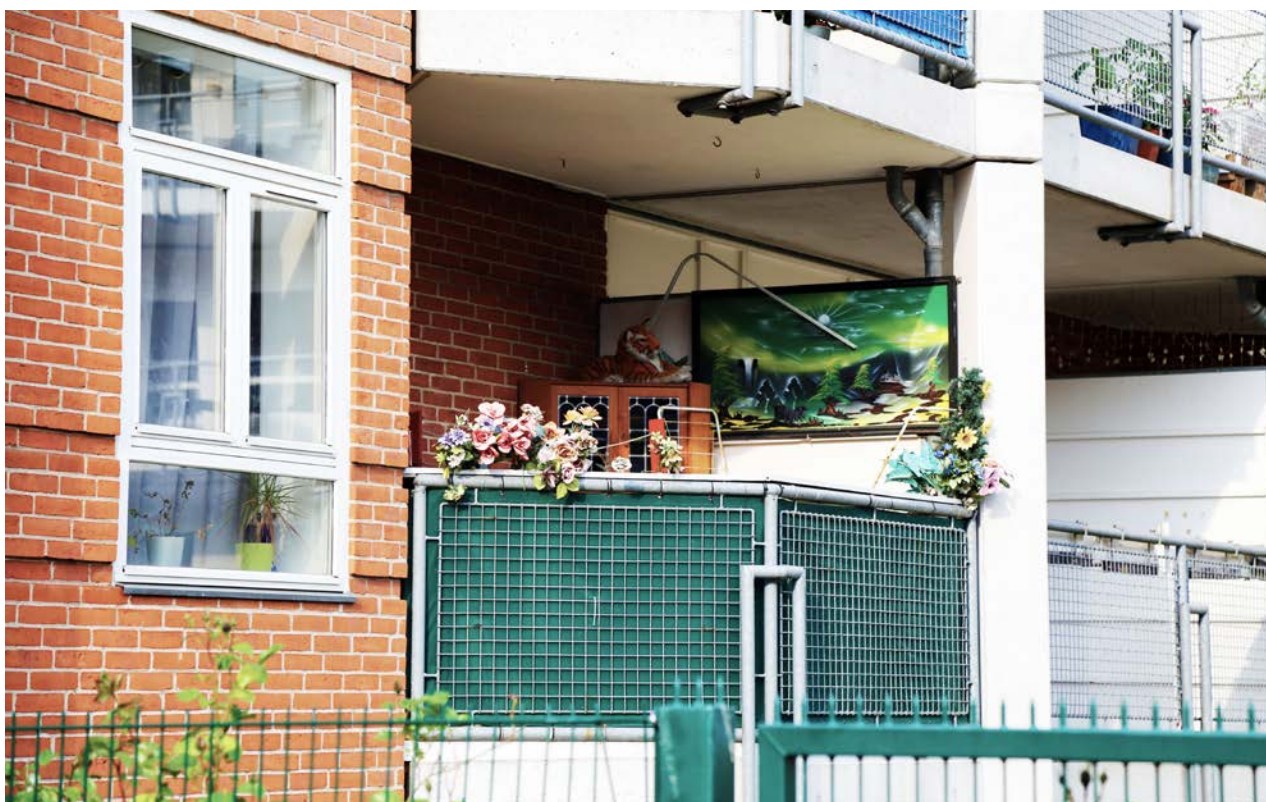
Forskningen om mellem menneskelige relationer og sameksistens blandt forskellige individer og grupper har i flere årtier beskæftiget sig med interetniske relationer. Tidlige studier af blandede boligområder har vist, at jo mere blandet et boligområde er, jo mere åben er man over for andre etniske grupper, og jo mere kontakt har man til hinanden. Høj grad af kontakt mellem grupper kan imidlertid både mindske og forstærke fordomme og føre til både venskaber og fjendskaber (Amir 1976). Kontakt i sig selv fremmer ikke nødvendigvis positive sociale relationer.

Hvor såvel ældre som nyere kontaktteorier opererer med idéen om, at rumlige forhold kan skabe mellem menneskelig kontakt, har nogle forskere påpeget, at det ofte er meget uklart, hvad der forstås ved "kontakt". Et tilbagevendende tema er, hvorvidt kontakt kan ændre holdninger til og fordomme om personer med en anden etnicitet. Tidlige kontakthypoteser hævder, at kontakt mellem forskellige grupper er en effektiv måde til at reducere fordomme og fremme social integration på (Allport 1954). Også mange nyere studier påpeger, at det at færdes i offentlige rum og interagere med personer med anden etnisk baggrund er en vigtig faktor for skabelsen af positive interetniske relationer (Galster 2012; Peters 2011; Wallman et al. 2011; Wessendorf 2014; Wise & Velayutham 2009). Sådanne interaktioner kan nemlig medvirke til at skabe en bevidsthed om forskellighed som del af hverdagslivet, og hverdagsoplevelser af kontakt spiller en vigtig rolle i at forme menneskers holdninger til hinanden, fx at nedbryde fordomme og fremme tolerance.

Tendensen til at sidestille uformelle former for civilitet i byrum med respekt for forskellighed kan dog være misvisende. Geografen Gill Valentine hævder, at forestillinger om interetnisk kontakt ofte hviler på nogle temmelig naive forestillinger om kontakt som direkte forbundet med respekt for forskellighed (Valentine 2008: 325). Valentine efterlyser således studier af, hvad der ligger i denne kontakt, bl.a. om der er tale om "betydningsfuld kontakt", som faktisk formår at forandre værdier og indgyde respekt for forskellighed. Dette kræver mere indgående beskrivelser af både individers holdninger og af interetniske relationer. Sådanne studier har bl.a. vist, at relationer og holdninger kan være yderst komplekse, idet de kan rumme både tolerance og intolerance (Valentine & Sadgrove 2014).

Sameksistens og konflikt

Både fredelig sameksistens og konflikt er til stede i relationer mellem personer med forskellig etnisk baggrund. Hverdagsmultikulturalisme og hverdagsracisme følges ad (Noble 2009) og kommer ofte til udtryk gennem både konflikt og sameksistens (Karner & Parker 2011), hvor folk med forskellige etniske baggrunde har et konfliktfyldt eller ligefrem diskriminerende forhold til hinanden, men samtidig interagerer med hinanden i hverdagslivet. Ash Amin har bl.a. beskæftiget sig med denne kompleksitet af interetniske relationer, som for ham både består af fælles ritualer for medtilstedeværelse i det urbane liv, hvor folk mødes og kommunikerer med en grad af almen mangel på interesse, og af former for hverdagsracisme (Amin 2012). Etnicitet kan således tillægges vidt forskellige betydninger; fra ingen betydning at have i nogle situationer til i andre situationer at have en altoverskyggende betydning. Et kendt eksempel i dansk kontekst er således det at have negative holdninger til særlige grupper, fx indvandrere, samtidig med at man betragter sin nabo eller kollega med indvandrerbaggrund som en undtagelse i forhold til resten af kategorien. Det at forholde sig til og erkende hinanden kan således skabe følelser af samhørighed, der forandrer forholdet til andre – de går fra at være abstrakte personer til konkrete personer, man har en relation til i hverdagen (Wise 2005: 183).

EN RELATION OVER EN ALTAN

Det indledende eksempel om at bo tæt på andre siger noget om hverdagsmøder i et boligområde. Gustav på 67 år og hans nabo fra den tilstødende opgang, Cenk på 38 år, der er født i Tyrkiet, bor øverst på 3. sal med deres respektive familier; Gustav siden 1966 og Cenk siden 1998.

Inden Cenk flyttede ind, var der i opgangene omkring Gustav nogen snak om denne nye nabo: “Nu får vi sådan én” havde beboerne i de omkringliggende opgange sagt og hentydet til Cenks indvandrerbaggrund. Med et tilbageblik på den virak, der var omkring Cenks indflytning, siger Gustav: “Men han er vældig flink, der er ikke noget der. Det kommer an på, hvordan folk harmonerer, man kan stå og snakke over altanen ...”. På denne måde giver Gustav udtryk for, hvis ikke sine egne tidligere, så andres fordomme over for tilflyttere med etnisk minoritetsbaggrund.

Han og Cenk har med tiden opbygget en relation på tværs af deres altaner. De kan se ind til hinanden og følge med i, hvad hinanden laver. Cenk kommenterer ofte aktiviteterne på Gustavs altan, mens Gustav sidder der, fx når han spiller ludo med sit barnebarn på lune sommeraftener. Andre gange står Gustav og Cenk og snakker sammen i hver deres del af altanen. Forholdet har udviklet sig til, at de aktivt opsøger hinanden og banker på hinandens døre for at bede om hjælp til forskellige ting som at skrabe deres respektive biler fri for sne, og de snakker sammen, når de mødes nede foran hoveddøren. For Cenk er Gustav én, han har en venskabelig relation til, idet de snakker sammen.

Gustav og Cenks relation er centreret om de praktiske aktiviteter tilsat lidt hyggesnak, som de indgår i, når de enten tilfældigt støder på hinanden eller beder hinanden om hjælp i mere akutte situationer. Hermed opstår givetvis en form for fællesskab og samhørighed baseret på det at dele rum og hjælpe hinanden i hverdagen. Det er dog svært at sige, hvorvidt deres relation har forårsaget forandring af værdier og respekt for forskellighed. Gustav giver udtryk for, at han ligesom sine naboer

muligvis på forhånd havde nogle fordomme over for etniske minoriteter, inden Cenk blev hans nabo. Derudover har han ikke noget imod de mange etniske minoritetsbeboere i boligområdet, "hvis de er søde og rare", hvormed han udtrykker det at se forbi etniske fordomme og betone de personlige kvaliteter. Alligevel har han et billede af sine etniske minoritetsnaboer – på nær Cenk – som hovedsageligt "ressourcesvage". Cenk har som ung i boligområdet oplevet at blive diskrimineret af andre naboer på grund af sin etniske baggrund. Han siger, at han aldrig har brudt sig om at bo i Danmark, og oplever sig selv som meget anderledes i forhold til sine naboer. Han omtaler Gustav som en "ven", han kan tale med på altanen. Forholdet synes dog ikke at have medført nogle større forandringer i hans selvopfattelse, ud over at Gustav muligvis for ham udgør en undtagelse, der bekræfter reglen.

Skabelsen af kontakt har som udgangspunkt været noget, Gustav og Cenk frivilligt er indgået i. Deres relation kan ovenikøbet betegnes som en form for venskab, som er opstået ud af det at dele rum, og har præg af et bekvemmelighedsfællesskab. Relationen har måske ført til at nedbringe fordomme om personer med anden etnisk baggrund i Gustavs tilfælde, men nok ikke i Cenks tilfælde. Hvorvidt kontakten har ført til en større bevidsthed om personer med andre etniske baggrunde, som flere forskere påstår (Galster 2012; Peters 2011; Wallman et al. 2011), er dog uvist. Som det fremgår, har kontakten primært ført til hverdagspraktiseringer af gensidighed mellem de to genboer. Dette er givetvis udtryk for, at personer, der ellers udgør "abstrakte andre", idet man ikke har noget kendskab til dem, i sådanne situationer bliver "konkrete" personer, man har en konkret relation til (Wise 2005: 183).

Cenk og Gustavs relation kan bedst beskrives som et resultat af, at de er inden for hinandens syns- og hørevidde, og den illustrerer dermed sammenhængen mellem at kunne se og lysten til at deltage, samt at fysisk nærhed kan være afgørende for, hvem man ses med (Gehl 2003: 109). Der er her tale om kontakt på et beskedent niveau, som også er anledning til kontakt på andre niveauer, fx at hjælpe hinanden med praktiske ting. Kontakten mellem dem er igangsat ved, at de deler den samme altan, der med sin placering langs bygningens facade og åbenhed ud til de store gårdarealer har en halvoffentlig karakter og udgør en form for blød overgang mellem privat og offentligt rum. Ikke mindst har det at kunne kigge ind til hinanden og følge med i den andens privatliv betydning for denne kontakt, om end de også kunne havde forsøgt at undgå kontakt ved at lukke skodderne mellem deres respektive altanområde og ignorere hinanden. Denne relation, der startede med et møde på altanen, er et eksempel på en "bufferzone" – en arena mellem de private hjem og omverdenen (Haugen 1978 i Bjørnsø 2011), en åbning mod omverdenen, der muliggør kontakt med naboen. Sådanne "tredje steder", hvor man kan være sig selv og samtidig sammen med andre, kan som arkitekten og sociologen Bülent Diken påpeger i sin diskussion af måder til at undgå polarisering og fremme møder på tværs af etnicitet i blandede boligområder, muliggøre interaktion på tværs af forskelle (Diken 1995).

CIVILITET OG MIKROINTEGRATION

Som beskrevet i kapitel 2 opfatter beboere i multietniske boligområder ofte forskellighed som en normal del af deres hverdag. Beboere giver udtryk for, at de ikke går op i, hvem deres naboer er, og hvilken etnisk baggrund de har. Eksempelvis Yvonne, der således besvarer mit spørgsmål om, hvad det vil sige at dele boligområde med mennesker med mange forskellige etniske baggrunde:

Vi laver ikke noget sammen herovre. Det er ikke sådan, at vi griller sammen og laver gadefester og alt sådan noget. Det gør vi ikke, så derfor har vi ikke det der sociale fællesskab, men vi hilser på hinanden og holder døren, hvis de skal ind med deres barnevogne og sådan. Så på den måde, der er vi der jo, ligesom ... altså vores attitude viser, at vi ... at vi bor her alle sammen, ikke? Men vi er sgu da ikke til 'nå, hvordan er det så at bo i Danmark?' eller sådan, det er vi ikke.

Yvones udsagn udtrykker, at interaktion med andre ikke nødvendigvis bærer præg af nogen særlig interesse for andre personers etniske baggrund. Denne form for interaktion er taktisk og pragmatisk (Lofland 1989), idet den først og fremmest handler om at omgås hinanden ved at dele sted, og vidner om den form for samarbejde, der karakteriserer naboskabsrelationer (Amin 2012), fx at hilse og holde dørene for hinanden. Sådanne former for adfærd udgør et interaktionistisk eller samvirkende princip, der karakteriserer udøvelsen af social civilitet. Centralt for mange studier af interetniske relationer i offentlige rum er begrebet civilitet, som ofte oversættes til "høflighed", men er et mere omfattende begreb, der rummer former for socialitet i form af særlige måder at omgås hinanden på ved at dele og interagere med hinanden på samme sted (Anderson 2011).

Adfærd på offentlige steder er generelt baseret på en samvirkende bevægelighed (Lofland 1998), som udtrykker måder at samarbejde på i delte offentlige rum, fx ved gensidigt at tillade hinandens bevægelser. Denne adfærd handler om, hvordan man tilnærmer sig hinanden, anmoder om hjælp til små ting og koordinerer bevægelser i det delte rum. Den kontakt, der opstår her, har præg af tilvænnede adfærdsformer, som opstår ud af hverdagslivets forskellige mere eller mindre rutinerede praksisser, og ureflekterede møder finder sted i sociale situationer, hvor mennesker handler i bevidstheden om andre og konstant justerer deres adfærd i forhold til andres forventninger og mulige respons (Laurier, Whyte & Buckner 2002; Noble 2011; Werbner 2013). Et tænkt eksempel er fx et fælles rum som en vaskekælder, hvor mennesker koordinerer bevægelser og justerer deres adfærd i forhold til hinanden, og hvor de kan henvende sig til hinanden og bede om hjælp. Civilitet er ofte taktisk og pragmatisk uden nødvendigvis at bære præg af nogen særlig interesse for eller viden om andre personer og deres forskellige baggrunde (Lofland 1989). Sådanne interaktioner er gennemsyret af hverdagslivets praksisser, hvor forskelle sjældent betones (Pink 2012). Dermed beror civilitet først og fremmest på det, at forskellige mennesker formår at leve, bebo og opholde sig på steder sammen.

Den danske antropolog Sally Anderson bruger betegnelsen "civil socialitet" om de måder, personer omgås hinanden på ved at dele sted, som belyser interaktioner og praksisser om fx tillid, solidaritet og gensidighed (Anderson 2011). Hun påpeger, at civil socialitet også udgør en form for "mikrointegration" baseret på evnen til at dele sted uden at støde ind i hinanden og samtidig bekræfte hinandens tilstedeværelse og nærvær i form af udvekslingsetiketter som at hilse og småsnakke. Denne form for socialitet kan skabe en følelse af fællesskab og gør det muligt at bo side om side i et boligområde uden splid.

HVERDAGSPRAKSISSETS VIRKNINGSFULDHED

I Grønnevang og andre multietniske boligområder er der mange hverdagsseksempler på, hvordan beboere med forskellige baggrunde hjælper hinanden.

Ekin fra Tyrkiet har lånt ting, hun lige stod og manglede, fx tændstikker, af sin nabo Ole. Hun har også banket på hans dør for at spørge ham om, hvordan man binder et slips, hvilket han viste hende, en dag, hvor hun og manden skulle af sted, fine i tøjet, til en større fest. Hun har også spurgt andre naboer med etnisk dansk baggrund om hjælp til at læse breve fra hendes a-kasse og til at forklare hende indholdet af disse breve. Martin har hjulpet forskellige naboer med praktiske spørgsmål og har ringet til el- og telefonselskaber for at få åbnet for strøm og telefon, som en nabo havde fået lukket på grund af ubetalte regninger. Vagn, som er kendt for sit fremmedhad, har hjulpet flere naboer med etnisk minoritetsbaggrund, bl.a. med forskelligt "papirarbejde" og småreparationer i deres hjem.

Naboskabet mellem etniske minoritets- og majoritetsbeboere skal ses i lyset af, hvordan naboskabet i boligområdet ser ud generelt. Som det fremgik af kapitel 3, er naboskabsrelationer således først og fremmest funderet i svage bånd og kontakter, dvs. enkeltstrengede relationer i form af bekendtskaber (Granovetter 1973), og udgør en vag "forbindelse" med andre i boligområdet. Sociologen Mark Granovetter påpeger, at svage bånd i højere grad end stærke bånd som fx venskaber har en brobyggende effekt, idet de netop formår at forbinde mennesker, der er meget forskellige (Granovetter 1973). Granovetter påpeger, at sådanne relationer, der er præget af svage bånd, kan give adgang til nye netværk og ressourcer, have en brobyggende effekt mellem mennesker med forskellige baggrunde og gøre dem i stand til at opdyrke positive og socialt virkningsfulde relationer. Andre studier af naboskab mellem etniske minoriteter og majoriteter har påpeget det ofte oversete potentiale, der er i disse relationer, fx i forhold til nyttige kontakter, lokal viden, sociale netværk, praktisk hjælp og vejledning, samt forpligtigelser forbundet med venskaber og familielignende relationer (Herbert 2008; Kathiravelu 2012).

Mange af de former for kontakt, der er beskrevet i bogen, udgør eksempler på hverdagens krydsninger og forbindelser, der muliggør skabelse af gensidige gnidningsløse relationer på tværs af forskelle, uanset om man er bevidst om sådanne forskelle eller ej (Cockburn & Yuval-Davies i Wise 2009). De omfatter hverdagens konkrete måder at være sammen på, herunder måder, hvorpå mennesker indbyrdes iagttager andres og omgivelsernes bevægelser og således altid bevæger sig i relation til hinanden og til de forhold, de skaber for hinanden, bl.a. gennem mere ubevidste forhandlinger med ukendte andre.

Samarbejde

Som nævnt adskiller det at dele sted som naboer sig fra andre måder at færdes sammen på, idet det rummer en dimension af samarbejde (Amin 2012: 58). I sin bog *Together* beskriver bysociologen Richard Sennett (2012) de elementer, der ligger til grund for, at mennesker kan interagere og samarbejde med hinanden. Sennetts hypotese er, at mennesker besidder iboende evner til at samarbejde, og han sammenligner evnen til at samarbejde med et musikalsk sammenspil, hvor folk intuitivt forholder sig til hinanden og ved hjælp af gestikulationer navigerer gennem sociale rum. Samarbejde er funderet på det åbne møde, baseret på lighed, og selve evnen til samarbejde består i dialogisk praksis, som er lyttende, konkret og empatisk.

Sennetts hypotese om samarbejdet forekommer at være et godt billede på den “naturlige” interaktion, der er mellem forskellige beboere i et boligområde, og de måder, de orienterer sig efter hinanden på. Disse interaktioner bærer præg af at være gennemsyret af hverdagslivets praksisser, uanset om man er bevidst om etniske forskelle eller ej. De kan således være karakteriseret ved en farveblindhed, der flytter fokus væk fra spørgsmålet om etnisk baggrund og etniske forskelligheder. Ikke at der ikke er en bevidsthed om disse forhold, eller at folk holder op med at udtale sig stereotypificerende eller ligefrem diskriminerende om hinanden. Men relevansen af de etniske forskelle forekommer ofte at blive fejlet bort af selve interaktionen i de offentlige rum.

SAMMENFATNING

Eksemplerne med Cenk, Gustav og andre viser den sameksistens, der er mellem mange forskellige mennesker med forskellige værdier i et boligområde, og hvordan hverdagens rum kan udgøre zoner for kontakt. Dette er et emne, som forskningen har fokus på, bl.a. i forbindelse med mulighederne for at overvinde fordomme og polarisering mellem mennesker med forskellige baggrunde. Også her rejser sig dog nogle spørgsmål om, hvorvidt fysiske omgivelser har potentiale til at skabe møder og forandringer, og om kontakt nødvendigvis behøver at have nogen særlig betydning. Sådanne møder kan ikke siges automatisk at føre til, at der opstår positive og nære kontakter mellem beboere, eller at folk gennem deres interaktioner kommer til at påvirke hinanden med anderledes værdier og normer. Konflikter er også del af sameksistens. Dog kan observationen af interetniske interaktioner være med til at perspektivere forskellighed som en naturlig del af hverdagslivet.

Desuden er det vigtigt at påpege, at interaktion grundlæggende handler om at dele sted og samarbejde. Dette omfatter en i grunden manglende interesse for andre personer og deres forskellige baggrunde og er således præget af en civil socialitet, der indebærer høflighed, taktik og en vis pragmatisme (Lofland 1989).

KONKLUSION

Denne bog har påpeget en forskel mellem fortælling og praksis om multietniske boligområder, som ytrer sig på forskellige måder, fx i de eksterne og ofte problemfokuserende fortællinger, der er om dem, og det hverdagsliv, der leves her. Boligområderne beskrives bl.a. som “udsatte”, “belastede”, “ghettoiserede” og “segregerede” på grund af de forskellige typer personer, der bor her. Desuden antages naboskabet at være ringe på grund af mangel på “social sammenhængskraft” og “social kapital” i form af social tillid og aktiv deltagelse i boligområdet. Samtidig er der ikke tilstrækkelig med viden om, hvordan det står til med de sociale relationer i disse boligområder, idet de eksterne perspektiver sjældent fanger det hverdagsliv, der leves her. I såvel den offentlige debat som i forskningen om indvandring og integration i urbane rum i Danmark er de sociale hverdagspraksisser, som beboere med forskellige baggrunde deler med hinanden, bl.a. som naboer, et overset emne. Antagelser om fx manglende social kapital i boligområder stemmer ikke nødvendigvis overens med individers selvopfattelser og oplevelser i sådanne boligområder.

Det er således vigtigt at påpege en forskel mellem makro- og mikroniveauer i forhold til perspektiver på multietniske boligområder, som henholdsvis udgør et udefraperspektiv og et indefraperspektiv med udgangspunkt i hver deres begrebsverden.

Denne konklusion omhandler nogle af de gennemgående temaer, bogen har behandlet, fx forholdet mellem fysiske omgivelser og sociale relationer, naboskab, civilitet og forskellighed.

Fysiske omgivelser og kontakt

Denne bog har bl.a. beskæftiget sig med, hvordan det at dele sted og hverdagspraksisser kan være med til at fremme sociale relationer. Sted er i sig selv noget, som skabes gennem menneskers oplevelser, handlinger, interaktioner og relationer. Megen forskning har fokus på de mellem menneskelige tilknytninger, der kan opstå heraf. Forskningen har bl.a. fokus på forskellige former for “midt-imellem”-rumlighed eller “tredjesteder”, som medierer forskelle og rummer muligheder for forandring og kan fremme møder på tværs af etnicitet og på denne måde undgå polarisering (Diken 1995; Stavrides 2016). Et spørgsmål er selvfølgelig, om man kan designe sig til denne slags møder. Forskellige steder er præget af forskellige geografier for kontakt; at færdes sammen i et boligområde, hvilket som nævnt indebærer samleven og samarbejde (Amin 2012: 63).

Naboskab

Naboskab indebærer ikke stærke følelser af empati, men snarere en form for naturbestemt sympati forbundet med oplevelsen af at dele sted (Blokland 2003 i van Eijk 2012). Kvantitative undersøgelser af naboskab har fokus på tillid som noget, der bl.a. forudsætter kontakt til andre naboer og deltagelse i sociale aktiviteter, og påpeger, at etnisk forskellighed påvirker tilliden i negativ retning. Som beskrevet er det svært at måle tillid i naboskabsrelationer. Samtidig kan man komme til at overse former for praktiseret tillid i form af fx at opbevare naboens nøgler og at hjælpe med at passe på hinandens hjem, som kan være en del af naboskabsrelationerne. Derudover er naboskabet præget af svage bånd og udgør en vag forbindelse med andre i boligområdet og er først og fremmest funderet i hverdagslivets bevægelser og sanseoplevelser i de fysiske omgivelser. Det er bl.a. i dette lys, at forholdet mellem beboere med forskellige etniske baggrunde kan forstås.

Civilitet

Beboeres adfærd er kendetegnet ved civilitet, som omfatter samvirkende former for, hvordan man omgås hinanden ved at dele sted, og dermed hverdagens konkrete måder at være sammen på. Dette omfatter måder, hvorpå mennesker iagttager andres og omgivelsernes bevægelser og således altid bevæger sig i relation til hinanden og de forhold, man skaber for hinanden. Civilitet er således også en form for mikrointegration baseret på evnen til at dele sted uden at støde ind i hinanden og samtidig bekræfte hinandens tilstedeværelse og nærvær (Anderson 2011). Begrebet civilitet kan således indfange de små mekanismer, der er på spil i boligområdets hverdagsliv.

Forskellighed

Spørgsmålet om, hvordan man kan leve med forskellighed, har været udgangspunktet for denne bog. I den offentlige debat fremstår kulturel forskellighed ofte som noget, der udgør en trussel for samfundets evne til at hænge sammen, og forskere er heller ikke enige om dette emne. Nogle studier beskriver, hvordan multietniske områder rummer spændinger mellem etniske minoritets- og majoritetsbeboere i forhold til tilstedeværelsen af forskellige kulturelle udtryk (Wilson, William Julius & Tauber 2011), mens andre derimod beskriver manglen på ensidige magtforhold og tilstedeværelsen af en universalistisk social orden, som udgør separate verdener, hvor beboere eksisterer side om side uden at blande sig med hinanden (Simon 2000). Andre påpeger, at tilstedeværelsen af en høj grad af forskellighed i et boligområde kan have en positiv virkning på beboeres relationer og området som helhed (Galster 2012; Wallman et al. 2011). Gennemgående for forskning om multietniske eller blandede boligområder er erkendelsen af, at rumlig tæthed ikke automatisk fremmer sociale interaktioner mellem forskellige etniske grupper, men at det kræver villighed til at blande sig med andre (Hudson et al. 2009: 213).

Denne bog har beskrevet det at leve med forskellighed som noget nært, velkendt og normalt for beboere i multietniske boligområder og derfor noget, de ikke nødvendigvis tænker over, dvs. som noget, der er banalt, u dramatisk og uinteressant. Der er således en vis farveblindhed forbundet med det at dele hverdagsliv og boligområde. Dette indebærer også, at hverdagslivet er med til at omforme abstrakte andre med andre etniske baggrunde, som man har bestemte forestillinger om, til konkrete personer, man har en relation til.

Bogen viser den sameksistens mellem mange forskellige mennesker med forskellige værdier, der kan være i et boligområde. Som det undervejs er blevet påpeget, udgør fællesskabet i et boligområde først og fremmest en “forbindelse” med udgangspunkt i det, man deler, nemlig det at bo på samme sted. Dette er først og fremmest styret af nogle generelle principper om mangfoldighed og tilstedeværelse på samme grund (Amin 2012). Udgangspunktet er i det, der er fælles for den varietet af personer, der lever i et boligområde som “naboer”, og dermed er fællesskabet i boligområder en inkluderende størrelse, som kan rumme forskellige personer og interesser, fordi man nu engang bor sammen på samme sted.

APPENDIKS:

PERSPEKTIVER I ARBEJDET MED MULTIETNISKE BOLIGOMRÅDER

Denne bog har søgt at åbne op for en måde at vurdere naboskab på, som kommer nærmere virkeligheden i boligområderne. De forskellige kapitler kan bl.a. anvendes til at blive klogere på det boligområde, man arbejder med. Dette appendiks indeholder små øvelser over nogle af de emner, bogens kapitler handler om, med det formål at gøre dem mere anvendelige i forhold til at få en indsigt i de sociale relationer i boligområdet.

Øvelserne udgør spørgsmål, som man kan søge at besvare ud fra sin viden om, indsigt i og observationer af boligområdet.

Stedsidentitet

- Hvilke fortællinger er der om boligområdet?
- Er der forskel på eksterne perspektiver, fx byplanspolitiske, og interne perspektiver, fx beboeres, på boligområdet?

Fysiske omgivelser og sociale relationer

- Lægger boligområdets udformning op til kontakt mellem beboere?
- Hvor i området færdes beboere? Hvilke dele af boligområdet bruger de? Hvilke beboere færdes hvor?
- Er der overgange mellem private hjem og offentlige rum i boligområdet (fx havestuer, altaner), der kan fungere som mødesteder?

Naboskab

- Hvilke opfattelser har beboere af naboskabet?
- Hvilke naboskabspraksisser er der i boligområdet?
- Hilser beboere på hinanden?
- Snakker beboere sammen?

Beboere og netværk

- Hvilke forskellige grupper og netværk er der i boligområdet?
- Hvordan omtaler man de sociale relationer i boligområdet?
- Hvilke kulturelle og etniske tegn er til stede i boligområdet?

LITTERATUR

Allport, Gordon (1954) *The Nature of Prejudice*. Reading: Addison-Wesley.

Amin, Ash (2012) *Land of Strangers*. Cambridge: Cambridge University Press.

Amir, Yehuda (1976) "The Role of Intergroup Contact in Change of Prejudice and Ethnic Relations". P.A. Katz (red.) *Towards the Elimination of Racism*. New York: Pergamon: 245-308.

Amit, Vered (2002) "An Anthropology without Community?" i V. Amit & N. Rappaport (red.) *The Trouble with Community: Anthropological Reflections on Movement, Identity and Collectivity*. London: Pluto Press.

Andersen, Hans Skifter (2006) *Etniske minoriteters flytninger og boligvalg – En registeranalyse*. Hørsholm: SBI forlag.

Andersen, Siv Raun (2004) *Over bækken – en antropologisk undersøgelse af individualitet, valg og fællesskaber i nye parcelbuskvarterer i Danmark*. Speciale. København: Institut for Antropologi, Københavns Universitet.

Anderson, Sally (2011) "Civil Sociality and Childhood Education", i B. A. U. Levinson & M. Pollock (red.) *A Companion to the Anthropology of Education*. Oxford: Wiley-Blackwell: 318-332.

Aptekar, Sofya, et al. (2015) "Corridors of dissociation", i R. Acosta-García (red.) *Diversities old and new: Migration and socio-spatial patterns in New York, Singapore and Johannesburg*. Palgrave Macmillan: 224-246.

Asplund, Johan (1987) *Om hälsningsceremonier, mikromakt och asocial pratsambet*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.

Bauman, Gerd (1996) *Contesting Culture. Discourses of Identity in Multi-ethnic London*. Cambridge: Cambridge University Press.

Berg, Mette Louise & Sigona, Nando (2013) "Ethnography, Diversity and Urban Space". *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 20 (4): 347-360.

Birenbaum-Carmeli, Daphna (1999) "Love thy neighbor: Sociability and instrumentality among Israeli neighbors." *Human Organization* 58 (1): 82-93.

Bjørnsnøs, Marit (2006) *Vi har god kontakt her egentlig, vi driver og hilser på hverandre' – nabokontakt i et fleretnisk bomiljø*. Masteropgave i sociologi. Oslo: Institutt for sociologi og samfundsgeografi, Universitetet i Oslo.

CFBU (2015) *Naboskab i udsatte boligområder En måling af naboskabet i udsatte boligområder sammenlignet med andre boligområder i Danmark*. Hvidovre: Center for Boligsocial Udvikling.

- Diken, Bülent (1995) *Fra Østtyrkiæt til Vestdanmark*. København: Akademisk Forlag.
- Dinesen, Peter T. & Sønderskov, Kim M. (2015) "Ethnic Diversity and Social Trust: Evidence from the Micro-Context", *American Sociological Review*, 80 (3): 550-573.
- Forrest, Ray & Kearns, Ade (2001) "Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood". *Urban Studies* 38 (12): 2125-2143.
- Galster, Georg (2012) "The Mechanism (s) of Neighbourhood Effects: Theory, Evidence, and Policy Implications", I M. Ham (red.) *Neighbourhood Effects Research: New Perspectives*. Netherlands: Springer: 23-56.
- Gehl, Jan (2003) *Livet mellem husene*. København: Arkitektens Forlag.
- Gehl, Jan (2010) *Byer for mennesker*. København: Bogværket.
- Germain, Anouck (2002) "The Sustainability of Multicultural Cities: A Neighbourhood Affair?". *Belgeo*, 4: 377-386.
- Glynn, Thomas J. (1986) "Neighborhood and Sense of Community". *Journal of Community Psychology Special Issue: Psychological Sense of Community, II: Research and Applications*, 14 (4): 341-352.
- Goffmann, Erwin (1967) *Interaction Ritual. Essays on Face-to-Face Behavior*. New York: Pantheon Books.
- Granovetter, Mark (1973) "The Strength of Weak Ties". *American Journal of Sociology*, 78 (6): 1360-1380.
- Gullestad, Marianne (1992) *The Art of Social Relations: Essays on Culture, Social Action and Everyday Life in Modern Norway*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Gullestad, Marianne (1984) *Kitchen-table Society*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hansen, Knud Erik, Hansen, Anette Heron, Kalkan, Hakan & Rasmussen, Winnie (2010) *Om at bo sammen i et multietnisk boligområde*. Aalborg: SBI, Aalborg Universitet
- Henning, Cecilia & Lieberg, Mats (1996) "Strong Ties or Weak Ties: Neighborhood Networks in a New Perspective". *Housing, Theory and Society*, 13 (1): 3-26.
- Herbert, Joanna (2008) *Negotiating Boundaries in the City. Migration, Ethnicity, and Gender in Britain*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited.
- Hudson, Maria, Phillips, Joan & Ray, Kathryn (2009) "Rubbing Along with the Neighbours" – Everyday Interactions in a Diverse Neighbourhood in the North of England", i A. Wise & S. Velayutham (red.) *Everyday Multiculturalism*. S. 1-17. Hampshire & New York: Palgrave Macmillan.
- Jenkins, Richard (2011) *Being Danish: Paradoxes of Identity in Everyday Life*. København: Museum Tusulanum.
- Jenkins, Richard (2006) *Social Identity*. Aarhus: Academica.
- Jensen, Tina Gudrun (2016) "Neither Trust nor Distrust: Social Relations in a Multi-ethnic Neighbourhood in Copenhagen", *Nordic Journal of Migration Research* 6 (1): 25-32.
- Jensen, Tina Gudrun (2015) "The Complexity of Neighbourhood Relations in a Multi-Ethnic Social Housing Project in Copenhagen", *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 23 (1): 84-98.
- Jiménez, Alberto (2003) "On space as a capacity", *Journal of the Royal Anthropological Institute* 9 (1): 137-153.
- Karner, Christina & Parker, David (2011) "Conviviality and Conflict: Pluralism, Resilience and Hope in Inner-City Birmingham". *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37 (3): 355-372.

- Kathiravelu, Laavanya (2012) "Social networks in Dubai: Informal Solidarities in an Uncaring State". *Journal of Intercultural Studies*, 33 (1): 103-119.
- Kathiravelu, Laavanya (2013) *Friendship and the Urban Encounter: Towards a Research Agenda*. MMG Working Paper 13-10 Max-Planck-Institut zur Erforschung multireligiöser und multiethnischer Gesellschaften. Göttingen: Max Planck Institute for the Study of Religious and Ethnic Diversity.
- Kjær Jensen, Mogens (1991) *Kvalitative metoder i anvendt samfundsforskning*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Knudsen, Kristian & Svendsen, Gunnar (2011) "Tillid og ghettoisering. En undersøgelse af ideel og reel nabosammensætning i Danmark", i P. Hegedal & G. Svendsen (red.) *Tillid- samfundets fundament*. Odense: Syddansk Universitetsforlag: 179-196.
- Lancee, Bram & Dronkers, Jaap (2011) "Ethnic, religious and economic diversity in Dutch neighbourhoods: Explaining quality of contact with neighbours, trust in the neighbourhood and inter-ethnic trust". *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37(4): 597-618.
- Larsen, Birgitte Romme (2011) "Drawing back the Curtains: The Role of Domestic Space in the Social Inclusion and Exclusion of Refugees in Rural Denmark". *Social Analysis*, 55 (2): 142-158.
- Laurier, Eric, Whyte, Angus & Buckner, Kathy (2002) "Neighbouring as an Occasioned Activity: 'Finding a Lost Cat'". *Space and Culture*, 5(4): 346-367.
- Lefebvre, Henri (1991) *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.
- Lofland, Lyn H. (1989) "Social Life in the Public Realm. Review". *Journal of Contemporary Ethnography*, 17 (4): 453-482.
- Low, Setha M. & Lawrence-Zúñiga, Denise (2003) "Locating Culture", i S.M. Low & D. Lawrence-Zúñiga (red.) *The Anthropology of Space and Place. Locating Culture*. S. 1-47. Malden, Oxford & Victoria: Blackwell Publishing.
- Mauss, Marcel (1969) *The Gift: Forms and Functions of Exchange in Archaic Societies*. London: Cohen and West.
- Mazanti, Birgitte (2002) *Fortællinger fra et sted*. Hørsholm: SBI forlag.
- Muyeba, Singumbe & Seekins, Jeremy (2011) "Race, Attitudes and Behaviour in Racially-mixed, Low-income Neighbourhoods in Cape Town, South Africa". *Current Sociology*, 59 (5): 655-671.
- Noble, Greg (2013) "Cosmopolitan Habits: The Capacities and Habitats of Intercultural Conviviality." *Body & Society*, 19 (2-3): 162-185.
- Noble, Greg (2011) "'Bumping into Alterity': Transacting Cultural Complexities". *Continuum*, 25 (6): 827-840.
- Noble, Greg (2009) "Everyday Cosmopolitanism and the Labour of Intercultural Community", I A. Wise & S. Velayutham (red.) *Everyday Multiculturalism*. S. 47-67. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Olwig, Karen Fog & Pærregaard, Karsten (2007) *Integration. Antropologiske perspektiver*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Peters, Karin (2011) *Living Together in Multi-ethnic Neighbourhoods. The Meaning of Public Spaces for Issues of Social Integration*. Wageningen: Wageningen Academic Publishers.
- Pink, Sarah (2012) *Situating Everyday Life: Practices and Places*. London: Sage.
- Pløger, John (2004) "Planlægning i en kompleks og plural verden – og for den meningsfulde by". H.S.

- Andersen & H.T. Andersen (red.) *Den mangfoldige by*. S. 169-185. Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut.
- Putnam, Robert (2007) "E Pluribus Unum: Diversity and Community in the 'Twenty-first Century'". *Scandinavian Political Studies*, 30 (2): 137-174.
- Putnam, Robert (2001). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Raahauge, Kirsten Marie (2007). *En Århusantropologi*: Ph. d.-afhandling. Aalborg: Institut for Arkitektur og Design, Aalborg Universitet.
- Rosenmeier, Sara & Vittrup, Marianne (2011) "Tillid i boligområder", i P. Hegedal & G. Svendsen (red.) *Tillid- samfundets fundament*. Odense: Syddansk Universitetsforlag: 163- 178.
- Schifloe, Per Morten (1985) *Nærmiljø i bysamfund*. Oslo: Byforkningsprogrammet Universitetsforlaget.
- Sennett, Richard (2012) *Together. The Rituals, Pleasure & Politics of Cooperation*. London: Penguin Books.
- Simon, Patrick (2000) "The Mosaic Pattern: Cohabitation between Ethnic Groups in Belleville, Paris", i M. Martinello & S. Body-Gendrot (red.) *Minorities in European Cities. The Dynamics of Social Integration and Social Exclusion at the Neighbourhood Level*. Basintøke: 100-115.
- Socialt Udviklingscenter SUS et al. (2015) *Boligliv i balance – det sociale løsningskatalog*. København: Socialt Udviklingscenter SUS
- Soja, E.W. (1996) *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Oxford. Blackwell Publishing.
- Stavrvides, Stavros (2016) *Common Space: The City as Commons*. London: Zed Books.
- Stender, Marie (2007) *Om at bo i glashuse: En antropologisk analyse af rum, synliggørelse og beboelsespraksisser i københavnske boliger og arbejdspladser med transparent arkitektur*. Speciale. København: Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
- Strauss, Claudia (2012) *Making Sense of Public Opinion: American Discourses about Immigration and Social Programs*. New York: Cambridge University Press.
- Svendsen, Gunnar (2011) "Tillid anskuet som en kapital", i P. Hegedal & G. Svendsen (red.) *Tillid- samfundets fundament*. Odense: Syddansk Universitetsforlag: 53-66.
- Sønderby, Tine (2011) *Vi er forskellige – et redskab til at arbejde med naboskab*. København: KAB.
- Thrift, Nigel (2004) "Intensities of feeling: towards a spatial politics of affect". *Geografiska Annaler* 86B: 57 -78.
- Valentine, Gill (2008) "Living with Difference: Reflections on Geographies of Encounter". *Progress in Human Geography*, 32 (3): 323-337.
- Valentine, Gill & Sadgrove, Joanna (2014) "Biographical Narratives of Encounter: The Significance of Mobility and Emplacement in Shaping Attitudes towards Difference". *Urban Studies*, 51 (9): 1979-1994.
- Van Deurs, Camilla (2008) "Dårlig plads mellem husene", i N. Bjørn (red.) *Arkitektur der forandrer – fra ghetto til velfungerende byområde*. S. 52-63. København: Gads Forlag.
- Van Eijk, Gwen (2012) "Good Neighbours in Bad Neighbourhoods: Narratives of Dissociation and Practices of Neighbouring in a 'Problem' Place". *Urban Studies*, 49 (14): 3009-3026.
- Villadsen, Kristian Skovbakke & Kielgast, Louise (2008) "Funktion følger form", i i N. Bjørn (red.)

Arkitektur der forandrer – fra ghetto til velfungerende byområde. S. 42-51. København: Gads Forlag.

Wallman, Sandra et al. (2011) *The Capability of Places: Methods for Modelling Community Response to Intrusion and Change*. London: Pluto Press.

Werbner, Pnina (2013) "Everyday Multiculturalism: Theorising the Difference between 'Intersectionality' and 'Multiple Identities'". *Ethnicities*, 13 (4): 401-419.

Wessendorf, Susanne (2014) *Commonplace Diversity: Social Relations in a Super-diverse Context*. London: Palgrave Macmillan.

Wilson, William Julius & Tauber, Richard (2011) *There Goes the Neighborhood: Racial, Ethnic, and Class Tensions in Four Chicago Neighborhoods and Their Meaning for America*. Vintage.

Wise, Amanda (2009) "Everyday Multiculturalism: Transversal Crossings and Working Class Cosmopolitans", i A. Wise & S. Velayutham (red.) *Everyday Multiculturalism*. Basingstoke: Palgrave Macmillan: 21-45.

Wise, Amanda (2005) "Hope and Belonging in a Multicultural Suburb". *Journal of Intercultural Studies*, 26 (1-2): 171-186.

Wise, Amanda & Velayutham, Selvaraj (2009) *Everyday Multiculturalism*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

BOLIG*socialnet*